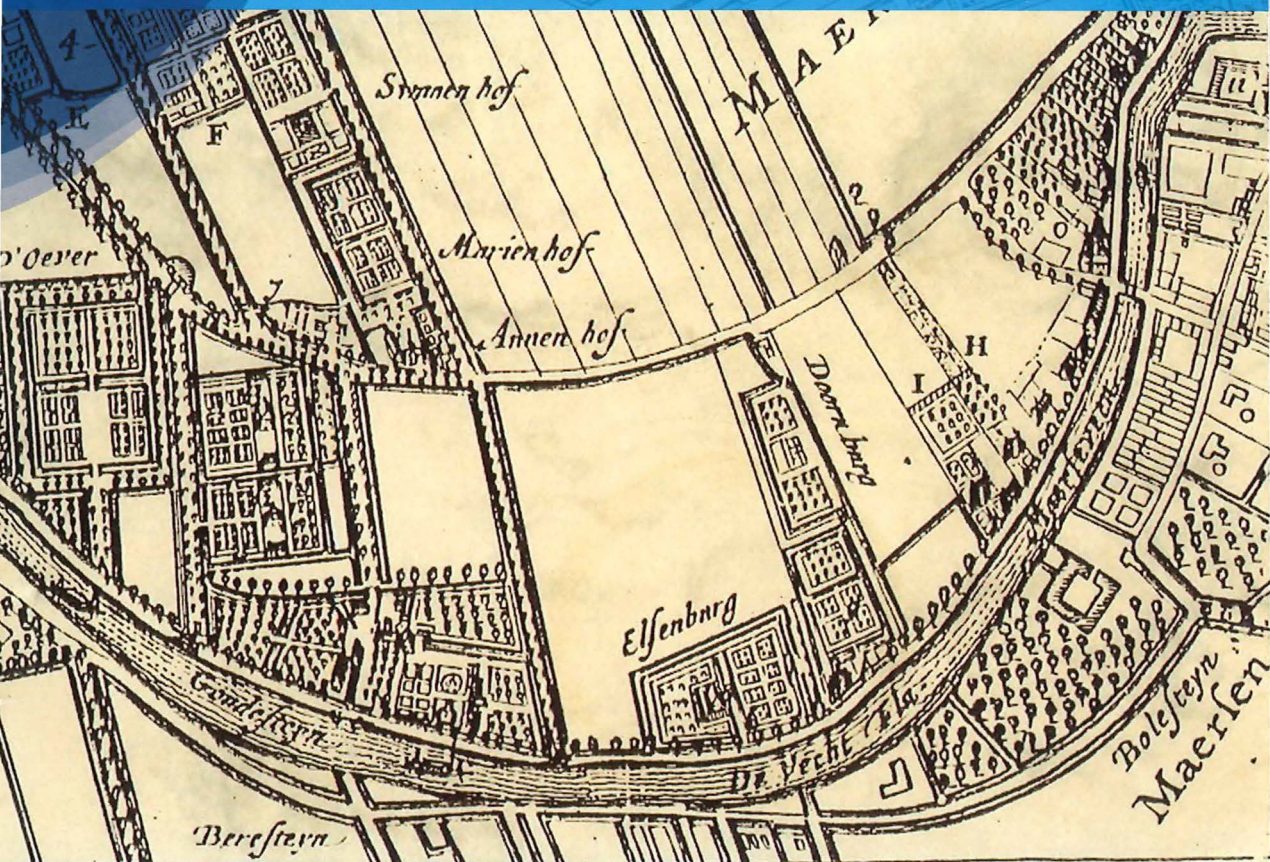

jaargang 44
nr. 1 - 2017

PERIODIEK

Historische Kring Maarssen

Met o.a.:

De eerste
vijf jaar van de
HKM

Zestig jaar
Sigarenmagazijn
Van Tricht

Wandeling van
Cromwijk naar
Kaatsbaanbrug

Voor erkend scharrelees

Slagerij
Dorresteyn
sinds 1882

Nassastraat 4
Tel. 0346 - 561219
Maarssen

RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK
+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP
+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron
Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarssen
telefoon: 0346-562081

Bij ons is iedereen welkom
waar de fiets ook vandaan komt.

Nassastraat 99, Maarssen
Telefoon: 0346-760760

info@honigtweewielerspecialist.nl
www.honigtweewielerspecialist.nl

f VOLG ONS OP FACEBOOK
WWW.FACEBOOK.COM/HONIGTWEEWIELERSPECIALIST

VAN VREDENDAAL & ZN

aannemersbedrijf restauratiewerken

anno 1911

Harmonieweg 1 3603 BN Maarssen

info@vanvredendaalenzn.nl 0346 561356
www.vanvredendaalenzn.nl 06 12 961 465

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingsregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Voor informatie en contact met HKM:

Website www.historischekringmaarsssen.nl en e-mail: secretaris@historischekringmaarsssen.nl

Bestuur:

Vacature, voorzitter

Arie van Ginkel, secretaris

Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346.564168, e-mail:

secretaris@historischekringmaarsssen.nl

Ronald van Tongeren, penningmeester

Tineke Barneveld, Hans van Bommel, Henk Blaauw, Bert de Ruiter, Jan Simonis, Ria Tjhuis, Arie de Zwart.

Leden van verdienste:

drs. W. Smits (10-02-1994), mevr. A.P. van Haaften

(26-02-2015), mevr. R. Tjhuis (10-03-2016)

Ereleden:

Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000),

J.H. Sagel (22-02-2001), B. de Ruiter (21-02-2002),

Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltens (23-02-2006),

B. Visschedijk (26-02-2009),

Mevr. A. Wolters-Dekkers (03-03-2011),

A. de Zwart (03-03-2011),

H. Blaauw (06-03-2014)

Redactie Periodiek:

Jan Simonis (voorzitter), Willem Gresnigt (secretaris),

Piet Gentenaar, Nelleke Hendrikse, Astrid Kuiper, Bert de

Ruiter, Ria Tjhuis

Kopij zenden aan: Bert de Ruiter, Nic. Maesstraat 6,

3601 DR Maarssen, tel.: 0346.563599, e-mail:

bestuur3@historischekringmaarsssen.nl (ook verkoop

losse nummers)

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap kost € 14 per jaar. Opzeggen kan alleen

vóór het einde van het kalenderjaar. Voor meer informatie

en aanmelden als lid van de Kring zie de website of neem

contact op met Ronald van Tongeren, Wilhelminaweg 1a,

3603 CR Maarssen, tel.: 0346.556696, e-mail:

penningmeester@historischekringmaarsssen.nl.

Eventuele stortingen op ons rekeningnummer

NL93INGB0002907376 t.n.v. Penningmeester HKM.

Vormgeving en productie:

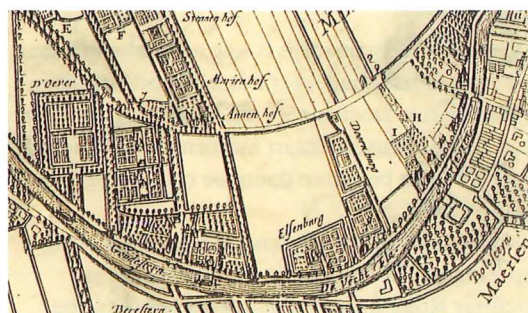
Topic Creatieve Communicatie, Wierden

Colofon en Inhoud	3
Kringnieuws	4
Convocatie jaarvergadering	5
De eerste vijf jaar van de Historische Kring Maarssen (1972-1977), Deel 1	6
Zestig jaar Sigarenmagazijn Van Tricht	10
Trammelant op de steenoven	13
Restauratie van dakpanbeschoeiing en waterstoep langs de Vecht	17
Herinneringen aan Het klooster en de zusters	21
Uw gift aan een culturele ANBI	22
Een wandeling van Cromwijck naar de Kaatsbaanbrug, Deel 1	23
Elsenburg, de verdwenen buitenplaats, Deel 2	30
Nieuwe boeken in de bibliotheek van de HKM	37
Uit de Oude Schoendoos, Deel 69	38

OP DE COVER

PERIODIEK

Een uitsnede van een kaart uit 1660 van "Een klein gedeelte van de Heerlijkheid van MAERSEVEEN"

Kringnieuws

Het overnemen van artikelen zonder toestemming van de redactie is verboden.

De inhoud van de artikelen is voor de verantwoording van de auteur.

U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 15 maart 2017.

Nieuwjaarswens

Het bestuur van de HKM wenst alle leden van de Kring een voorspoedig 2017 in goede gezondheid. Wij hopen ook in dit nieuwe jaar weer te mogen rekenen op uw steun en belangstelling voor onze activiteiten.

Programma HKM Voorjaar 2017

Lezingen

Donderdag 9 maart 2017: Jaarvergadering HKM en na de pauze lezing van Cees Eysberg over de cultuur van het schaatsen.

Maandag 10 april 2017: 'De Binnenvaart' door ir. Ruud Filarski.

Alle lezingen vinden plaats in de Open Hof en beginnen om 20.00 uur.

Excursie zaterdag 13 mei 2017

In de ochtend doen we eerst Woudrichem aan, een zeer oud vestingstadje. Hier zullen wij onder leiding van een aantal gidsen een stadswandeling maken. Daarna bezoeken we Slot Loevestein uit de veertiende eeuw. De precieze indeling van de dag is nog niet bekend.

Wij vertrekken om 09.00 uur van het Harmonieplein en maken vóór aanvang van de stadswandeling een koffiestop. De lunch is op eigen gelegenheid.

De exacte deelnameprijs is nog niet bekend, maar we streven naar ongeveer hetzelfde bedrag als in andere jaren. Deelnemers die in het bezit zijn van een geldige Museumkaart kunnen deze 's middags gebruiken en besparen daarmee op de toegangsprijs van € 12,50.

U kunt zich opgeven tijdens de jaarvergadering op 9 maart 2017 en daarna bij onze penningmeester Ronald van Tongeren, bij voorkeur per e-mail via het adres rtongere@ziggo.nl of 's avonds tussen 19.00 en 20.00 uur via telefoonnummer

0346-556696. Gelijktijdig moet het verschuldigde bedrag worden overgemaakt op rekeningnummer NL93INGB0002907376 ten name van de penningmeester Historische Kring te Maarssen. Uw deelname is pas definitief als wij het geld ontvangen hebben. Entrees en koffie zijn bij het deelnamebedrag inbegrepen.

Schenkeningen

Van de familie Bloemendaal kregen wij als geschenk vele dia's uit de nalatenschap van Cees Bloemendaal en het archief dat betrekking heeft op de lezingen die hij gedurende zijn leven heeft gehouden voor de HKM.

Ad Smorenburg, voormalig ondercommandant van de brandweer in Maarssen, schonk onze Kring een grote verzameling publicaties over de brandweer vanaf de jaren zeventig tot het jaar 2000. Van Jaap Dirks, zoon van de heer P.W. Dirks uit Utrecht, ontvingen wij het archief van de wandelsportvereniging De VechtkanTERS. De heer Dirks was jarenlang voorzitter en wandelleider van deze Maarssense vereniging, die in 1936 werd opgericht en in 2010 is opgeheven.

Wij ontvingen als geschenk het archief van De Willem van Leusden Stichting met documenten van en over Willem van Leusden en stukken met betrekking tot de activiteiten van de Stichting. Het archief bevat ook etsplaten van Willem van Leusden die opgenomen zullen worden in de collectie van het Vechtrekmuseum.

Eddy Wijnsma schonk ons een diastrook uit 1952 met afbeeldingen van de Nederlandse Hervormde kerk (Dorpskerk) van Maarssen. Alle schenkers heel hartelijk dank.

Inhoudsopgave Periodiek 2016

De inhoudsopgave staat vanaf dit jaar zoals eerder aangekondigd niet langer in het periodiek maar op de website van de HKM.

Misdruk Periodiek

Periodiek nr. 4-2016 vertoonde helaas meerdere gebreken. De drukker heeft daarop besloten een nieuwe oplage te maken. U ontving daarom een tweede - verbeterd - exemplaar van dit periodiek. ●

Convocatie

Donderdag 9 maart 2017 houdt de Historische Kring Maarssen haar jaarlijkse algemene ledenvergadering. Het bestuur nodigt alle leden uit om deze vergadering bij te wonen. De bijeenkomst wordt gehouden in de Open Hof, Kerkweg 60 te Maarssen. Aanvang 20.00 uur. Het financieel jaarverslag met de begroting en de notulen van de ledenvergadering van 10 maart 2016, evenals het jaarverslag over 2016 zijn op de avond van de ledenvergadering aan de zaal verkrijgbaar. Vanaf twee weken voor de vergadering kunnen de stukken ook afgehaald worden bij de heer Bert de Ruiters, Nicolaas Maesstraat 6 (tel. 0346-563599) en de heer Henk Blaauw, Bloemstede 193 (tel. 0346-562425). Graag even bellen van tevoren! Ook worden de stukken op onze website www.historischekringmaarssen.nl gepubliceerd.

Agenda

1. Opening
2. Ingekomen stukken en mededelingen
3. Notulen van de jaarvergadering van 10 maart 2016
4. Jaarverslag over het jaar 2016 van de secretaris
5. Financieel verslag over 2016 en de begroting voor 2017
6. Verslag van de kascommissie
7. Vaststelling van de contributie over 2017
8. Verkiezing kascommissie
9. Bestuursverkiezing, zie hieronder
10. Rondvraag
11. Sluiting

Na een termijn van drie jaar treden statutair af de heren Ronald van Tongeren, Hans van Bommel, Henk Blaauw en Jan Simonis. Allen hebben zich bereid verklaard een herbenoeming te aanvaarden. De heer Arie de Zwart treedt af en is niet herkiesbaar. Het bestuur stelt de vergadering voor tot voorzitter te benoemen de heer Michel van Schaik. Namen van tegenkandidaten kunnen tot de aanvang van de vergadering bij het bestuur worden bekend gemaakt.

Na de vergadering volgt een pauze. Daarna zal om ongeveer 21.00 uur een lezing worden verzorgd door Cees Eysberg over de cultuur-geografische geschiedenis van het schaatsen in Nederland. Cees Eysberg, zelf een enthousiast schaatser met onder andere vier Elfstedentochten op zijn palmares, is oud-universitair docent Geografie aan de Universiteit van Utrecht.

Niet-leden zijn welkom bij deze lezing. Zij betalen € 5,00 entree. Ook mogen zij aanwezig zijn bij de jaarvergadering, maar zij hebben geen stemrecht. Het bestuur hoopt velen te mogen begroeten op deze avond in de Open Hof.

Namens het bestuur,
Arie van Ginkel, secretaris

De eerste vijf jaar van de Historische Kring Maarssen (1972-1977) Deel 1

Auteur: Hans Sagel

Vooraf

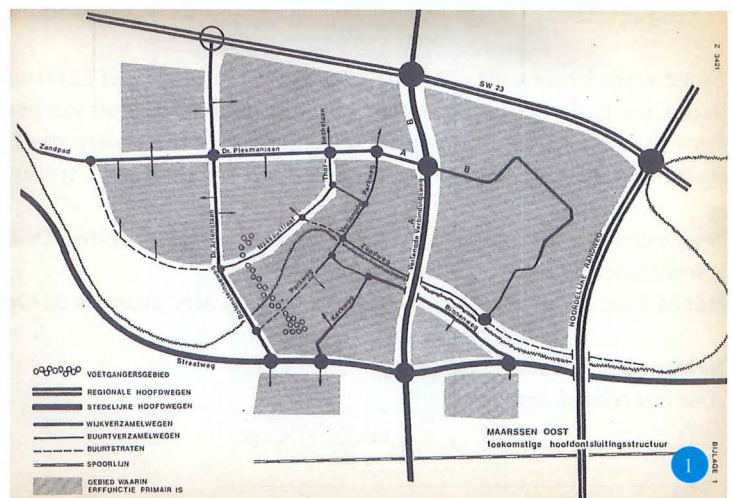
Op 11 september 2017 is het 45 jaar geleden dat de Historische Kring Maarssen (HKM) werd opgericht. Op verzoek van de redactie wil ik als voormalig secretaris en voorzitter van de Kring u ter gelegenheid van het negende lustrum graag iets vertellen over de eerste vijf jaar van onze door velen in en buiten Maarssen zo geliefde vereniging. Hiervoor is onder andere gebruik gemaakt van de door secretaris Arie van Ginkel aan mij ter beschikking gestelde archiefstukken van de HKM, oude publicaties van de Kring en mijn privé-archief. Bladerend door de oude nummers van ons periodiek op zoek naar gegevens kwam ik er achter dat ik bij het 25-jarig bestaan in 1997, l'histoire se répète, ook al over de oprichting van de Kring schreef. Aangezien dat toch al weer heel wat jaren geleden is en er sindsdien vele nieuwe leden bijkwamen, doe ik bij deze een hernieuwde poging de leden (lezers) mee terug te nemen naar de oertijd van de Historische Kring Maarssen.

Aanleiding voor de oprichting

Begin jaren zeventig ontstond er door de beoogde bouwplannen van de gemeente Maarssen voor Maarssebroek en Zandweg-Oostwaard een grote behoefte aan inzicht in toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Een belangrijke vraag was hoe in de toekomst het toenemende verkeer tussen de verschillende delen van de gemeente in goede banen geleid zou kunnen worden. Het door de gemeente ingehuurde stedenbouwkundig adviesbureau 'Stad en Landschap' te Rotterdam kwam toen met een rapport waarin werd aangegeven welke verkeersmaatregelen en -voorzieningen er in Maarssen-Oost getroffen zouden moeten worden in de periode 1972 tot 1990.

In het rapport werd onder andere de geplande toekomstige hoofdwegenstructuur van Maarssen geschetst (zie afbeelding 1). Opvallende wegen op deze tekening zijn links de verlengde Ariënslaan, lopend door Park Doornburgh en, via een nieuwe brug over de Vecht, langs Bolenstein naar de Straatweg, en in het midden de zogeheten Ver-

Tekening (1972) van bestaande en geplande hoofdwegen in Maarssen. De dubbele lijn links boven is de Noordelijk Randweg. Vanaf de cirkel naar beneden naar de Straatweg loopt het tracé van de verlengde Ariënslaan. De dikke, enkele lijn in het midden betreft de Verlengde Verbindingsweg. Afbeelding uit: Verkeer in de woonwijken Maarssen-Oost Bijlagen (1972), rapport van Stad en Landschap, Rotterdam. Archief H. van Bemmelen.

lengde Verbindingsweg. De Verbindingsweg heet nu Burgemeester Waverijnweg. Bovendien was een verlenging van de Norbruislaan in Utrecht gepland, thans als de Sweserengseweg slechts voor een klein gedeelte gerealiseerd. Naar aanleiding van de bouwplannen in Maarssen werd door de Werkgroep Ruimtelijke Ordening van de gemeente (WRO) in de zomer van 1971 een goed bezochte tentoonstelling in het verenigingsgebouw Concordia in de Breedstraat (nu Zuster Francina) georganiseerd. Bij deze tentoonstelling, waarvoor Dick van den Berg de technische kant verzorgde en de heren Reijer Pos en A. van Gils de historische aspecten, bleek dat lang niet iedereen tevreden was met de plannen. Vooral bij tegenstanders bestond veel behoefte aan meer historische informatie over de zaken die in Maarssen door de bouw- en verkeersplannen van de gemeente aangetast leken te gaan worden.

Vooral tegen de Verlengde Verbindingsweg, die er overigens nooit is gekomen, ontstond veel verzet. In de gemeenteraad werd de weg als belangrijk politiek onderwerp door voor- en tegenstanders dikwijls vurig besproken. In maart 1972 zei fractievoorzitter drs. Jaap den Ouden (PCG) hier bijvoorbeeld over: *“Niet alleen de werkgroepen RO en Milieuhygiëne, eigenlijk iedereen vindt een groot en log dijklichaam vanaf de Amsterdam-Rijnkanaalbrug tot ver in Zandweg-Oostwaard een naar en vervelend ding. Maar als de weg op het huidige niveau uitgevoerd*

werd, zouden voor onze fractie al veel bezwaren vervallen.” Gelukkig waren veel andere betrokkenen in Maarssen, zowel in als buiten de raad, uiteindelijk standvastiger in hun verzet tegen deze weg. Een in 1976 door mij gemaakte dia geeft een indruk van het beoogde tracé vanaf de Straatweg richting Binnenweg over de Vecht en Zandweg langs het huis Vechtenstein naar de Dr. Plesmanlaan en de Provincialeweg 23 (zie afbeelding 2).

Zomer 1972

In de zomer van 1972 bracht Reijer Pos een bezoek aan Dick Dekker, van wie kort daarvoor het eerste, succesvolle boekje ‘Maarssen in oude ansichten’ was verschenen. Met hem besprak hij het gebleken gebrek aan historische informatie over Maarssen. Het belangrijkste resultaat van het gesprek was dat de heren met een aantal namen kwamen van mensen die samen met hen een historische vereniging zouden kunnen oprichten. Vanzelfsprekend noemde Pos toen al de naam van Dick van den Berg, met wie hij recent bij de tentoonstelling van de Werkgroep Ruimtelijke Ordening zo goed had samengewerkt. Ze besloten de mensen op hun lijstje uit te nodigen voor een bijeenkomst. Naar aanleiding van die uitnodiging kwamen op 11 september 1972 tien mensen bijeen ten huize van Reijer Pos om over de oprichting van een historische vereniging in Maarssen te overleggen. Deze leden van het eerste uur waren mevrouw J.G.

Winter 1976, Tracé Verlengde Verbindingsweg gezien vanaf oprit Hoge Brug. Op de voorgrond de Straatweg, links huizen aan de Binnenweg, in het midden Vechtenstein. Dia J.H. Sagel met dank aan Drukkerij aan de Vecht voor de scan.

Zwijns-Brink en de heren J. Achterberg, D. van den Berg, D. Dekker, C.P. Klap, R. Pos, J.N. Servaas, N. van Tricht, J. Veldhuyzen en B.W. Westerman. Een aantal van hen vormde onder voorzitterschap van

huisbladen. Goede contacten waren er vanaf het begin met de zusterverenigingen Oud-Utrecht en Niftarlake. Opvallend veel aandacht ging uit naar archeologie in Maarssen. De nog steeds bestaande

*: Op de handgeschreven ledenlijst uit de
: herfst van 1972 staan totaal 48 leden.*

Dick Dekker het voorlopig bestuur van de Historische Kring Maarssen en zij gingen voortvarend van start met de opbouw van de vereniging. Anderen verleenden belangrijke hand- en spandiensten, zoals het opstellen van statuten en het formuleren van een huishoudelijk reglement. Helaas zijn die oprichters inmiddels allen overleden, maar gelukkig is er veel gerealiseerd van wat zij toen voor ogen hadden.

Wanneer je door de oude stukken bladert, blijkt dat vooral de heren Van den Berg en Pos de eerste jaren keihard moeten hebben gewerkt. Veel aandacht was er voor het geven van informatie via de lokale pers en de toen nog grote en belangrijke huis-aan-

werkgroep archeologie deed bijvoorbeeld onderzoek in Maarssenbroek na de afbraak van de boerderij 'Spoorzicht' (van de familie Kats) naar sporen van de R.K.-schuilkerk aldaar. De vondst van een middeleeuwse koperen kandelaar door Arie Bos was een hoogtepunt. Het is jammer dat tegenwoordig, vooral door bepalingen in het Verdrag van Malta, de inbreng van amateurarcheologen nog zeer beperkt mogelijk is.

Belangrijk in deze beginperiode was de goede band die met het bestuur van de gemeente Maarssen opgebouwd werd. Zo verleende het college van B&W enthousiast medewerking aan een introductiebijeenkomst van de Kring in het gemeentehuis Goudestein in november 1972. Op deze avond, georganiseerd door Dick Dekker en Reijer Pos, werden onder andere dia's van oud-Maarssen vertoond en de oudheidkamer op de zolder bezocht. Vanzelfsprekend konden er die avond ook weer nieuwe leden worden ingeschreven. Op de handgeschreven ledenlijst uit de herfst van 1972, de oudste die in het archief nog beschikbaar is, staan totaal 48 leden. Op plaats drie de nog immer voor de Kring actieve Hans van Bommel (zie afbeelding 3)!

Januari 1973

Op maandag 29 januari 1973 werd in het Trefpunt aan de Kerkweg in aanwezigheid van een honderdtal aanwezigen de eerste algemene ledenvergadering belegd en werd de Historische Kring Maarssen officieel opgericht. In het eerste bestuur namen onder voorzitterschap van drs. D. Dekker zitting de dames Sieuwerts van Reesema, Wissink en Zwijns en de heren Van den Berg (secretaris), Pos en Van Tricht (penningmeester). Er werden diverse plannen voor de toekomst ontvouwd, zoals het streven naar behoud van cultureel erfgoed, het maken van excursies en het oprichten van een eigen periodiek.

Leden van de "Historische Kring Maarssen"

Achterberg	Breedstraat 6	Maarssen	
J. Bastiaans	Kerkweg 2	"	
J.H.W. van Bommel	Zogweteringlaars 11	"	
D. van den Berg	Toekstraatlaan 17	"	
G. van den Berg	" 17	"	2 ^e lid.
Dr. F.C. Bosman	Elzenkroeg Nieuwekerk 18	"	
Mr. H. Bosman van Nanten	" 18	"	2 ^e lid.
Mr. J. Cornelisse-Verkhof	Maarssenveentevaal 70	Maarssen	
J. Cosijn	Stroateweg 17	"	
D. Dekker	Zandpad 13	"	
I. Graswinkel	Parkweg 31	"	
Meer C. Graswinkel vander Vel	Parkweg 31	"	2 ^e lid.
L. A.M. Heijden Br.	Vriesmanlaan 122	"	
Ans. Heekstra	Art. Emmaweg 1	"	
J.J. Hofman	Maatblanc 43	Amstelveen	
E. L. H. Hogenhout	Hofman Nieuweweg 5	Tienhoven (Maarssen)	2 ^e lid.
A. Jegenhout	Nieuweweg 5	"	
D. Jager	Herengweg 53 (Oud Maarssenveentevaal)	Maarssen	
Mr. M. C. G. Kemp	Brey Rijkstevenweg 21	"	
C. P. Klap	Langdyk 5	Maarssen	
Meer J.M. Koolen - Hammer	Maire Nijlde Laan 40	"	
L. Kroon	Stroateweg 33	"	
T. H. Landzaal	WickenburgheLaan 34	Schalhuys	
L. Manten	M.H. de Ruyterstraat 16	Maarssen	
Mr. P. H. A. Marlin	Buys Avenue Concordia 60	Rollerдам	3016
Meer J. van der Meer	Nanten Brederodestraat 16	Maarssen	

Oude ledenlijst HKM, herfst 1972, het origineel bestaat uit 2 pagina's. Archief HKM.

In hun verslag over deze vergadering meldden de diverse media“(…) dat de contributie slechts 10 gulden per jaar zal bedragen en dat andere gezinsleden voor 5 gulden lid kunnen worden en de Kring het zeer op prijs zou stellen als de hele Maarssense bevolking van haar belangstelling blij zou geven, niet alleen door lid te worden, maar vooral door het signaleren van eventuele historische gegevens en vondsten.”

In februari 1973 werden de statuten, voorbereid door enkele juridisch en taalkundig geschoolde leden, de Jannen Hofman en Servaas, ter goedkeuring naar het Ministerie van Justitie in Den Haag gestuurd. Bij Koninklijk Besluit d.d. 25 april 1973 nr. 42 werden deze goedgekeurd waarmee de Historische Kring Maarssen, na publicatie van het KB in de Staatscourant, officieel een rechtspersoonlijkheid was geworden. Enkele belangrijke artikelen uit de statuten zijn: “Art. 3) *De vereniging heeft tot doel: Het wekken van belangstelling voor de geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder voor de regionale geschiedenis van het gebied gelegen binnen de grenzen van de gemeente Maarssen*” en Art. 4 (a t/m e) waarin wordt aangegeven hoe het doel van de vereniging bereikt kan worden, bijvoorbeeld door het publiceren van gegevens en beschouwingen door middel van een periodiek of anderszins.

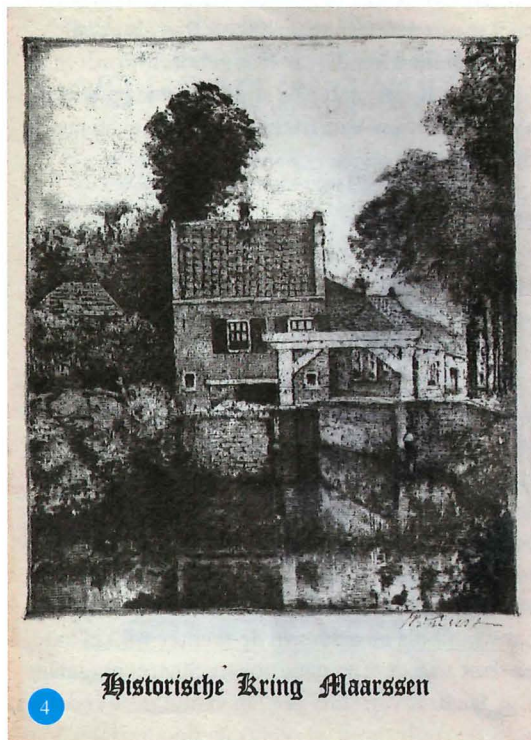
Begin 1974

Bij de jaarvergadering in 1974 traden twee dames uit het bestuur af. Ze werden vervangen door mevrouw Nolda Hogenhout-Hofman uit Tienhoven en Jan Witte uit Maarssen. Een tweetal dat, hetgeen de volgende jaren zou blijken, met veel inzet en toewijding heel veel voor de Kring zou betekenen. Ook werd besloten een commissie (redactie) in het leven te roepen die het uitgeven van een eigen periodiek tot stand moest gaan brengen. Dit lukte deze redactie, bestaande uit de heren D. Dekker, R. Pos, J.N. Servaas en E.A.J. van der Wal, in juni 1974 uitstekend met het verschijnen van het eerste nummer van het tijdschrift dat toen nog werd aangeduid als ‘Orgaan van de Historische Kring Maarssen’. Dit nummer opende met een ‘Ten geleide’ door voorzitter Dick Dekker waarvan de eerste zin luidde: “*We hebben de sprong gewaagd...*”. In het nummer stond onder andere een door Dick Dekker geschreven ‘In Memoriam’ voor Willem van Leusden die

in 1974 overleed en voorts een uitgebreid artikel van E. van der Wal over de architect van de Heilig Hart kerk onder de titel ‘Alfred Tepe en de Neogotiek’. Het totale nummer omvatte achttien pagina’s getypte tekst (zie afbeelding 4).

Slot

In deel 2 van deze kleine geschiedenis van de beginjaren van de HKM zal het verdere verloop van het jaar 1974 aan de orde komen en worden de gebeurtenissen in de periode 1975-1977 beschreven. Na het ‘avontuur’ van het uitgeven van het eerste nummer van het periodiek slaagde de redactie erin om in genoemde jaren het tijdschrift uit te bouwen tot een regelmatig verschijnend periodiek. Er werden in deze jaren, getrouw aan de oorspronkelijke inspiratie van de vereniging, initiatieven ontplooid ter bescherming van bedreigd cultureel erfgoed. Ook werd de Werkgroep Archeologie opgericht die in die jaren belangrijk archeologisch onderzoek verrichtte. ●

Omslag eerste nummer van het periodiek van juni 1974.

Zestig jaar Sigarenmagazijn

Van Tricht

.....
Auteur: Rob Franse

Sinds 1 september 1956 bestiert mevrouw Ploon van Tricht-Ros haar winkel, het Sigarenmagazijn A.J. van Tricht, op de Kaatsbaan nummer 15 in Maarssen. Wanneer je het zo opschrijft dan klinkt dat heel gewoon. En dat is het ook voor mevrouw Van Tricht. Heel gewoon. Ze is er ooit mee begonnen en heeft geen idee wanneer ze er ooit mee ophoudt. De praktijk zal dat uitwijzen.

Of er sinds 1 september 1956 ooit iemand anders in de winkel heeft gestaan? Nee. Afgezien van wat hulp van een echtgenoot deed ze het helemaal zelf. En ja, ze heeft altijd rookwaren verkocht. Zo is het overigens niet begonnen. Haar verhaal begint op 9 maart 1930 wanneer Ploon Ros als eerste kind van melkhandelaar Ros geboren wordt in diezelfde Kaatsbaan. Die winkel is daar ook nog altijd. Mevrouw Van Tricht woont dus al 86 jaar in de Kaatsbaan...

Het pand nummer 15 was in 1956 ook al een sigarenwinkel. Althans voor de helft. Dat zit zo. In 1955 voelden broer en zus Kuipers zich wat te oud worden om nog langer winkelier te zijn. Zij waren toen in de tachtig. Zij runden in dit pand met precies dezelfde afmetingen als nu twee winkeltjes. Wanneer je binnenkwam door de deur die nog steeds op dezelfde plek tussen de twee etalages zit, dan had je aan je linkerhand de sigarenwinkel en aan je rechterhand een klokkenwinkel waar ook horloges en bijoutherieën verkocht werden. De winkeltjes waren van elkaar gescheiden door een schot. Achter in de linker winkel zat de deur naar het woonhuis en achter in de rechter winkel zat de deur van de trap naar boven. Sigarenmagazijn Van Tricht is van start gegaan vanuit deze indeling: links de rookwaren en rechts de bijoutherieën. Van de klokken en horloges werd direct al afscheid genomen. Een paar jaar later werd het schot weg-

gehaald en de verkoop van bijoutherieën gestaakt. Ook toen al was de verkoop van bijoutherie zeer seizoengevoelig en daar had je met rookwaren geen last van. Wat toen ontstond was een compleet sigarenmagazijn, een sigarenmagazijn dat sindsdien qua inrichting niet meer veranderd is. Heel gewoon dus: Mevrouw Van Tricht woont al 86 jaar in haar Kaatsbaan, verkoopt al 60 jaar op dezelfde plaats rookwaren en dat op een locatie waar ook al vóór haar tijd tabakswaaren verkocht werden.

Vol trots toont zij een foto van zichzelf in de winkel uit de jaren zestig (zie afbeelding). Ze heeft het over een mooie en flink gevulde winkel met een sigarenmolen. Een sigarenmolen waar toen ook losse sigaren inzaten. Dit werd later verboden. Het was een winkel die goed draaide en waarvan goed te leven viel. Een winkel waar je destijds ook je toto- en je lottoformulier inleverde en direct je rokertje meenam. In die zelfde Kaatsbaan zaten nog twee sigarenzaken. In het pand waar nu de makelaar gevestigd is, was toen de winkel van Tellegen en waar nu juwelier Berk is, zat toen Van der Haar. En allemaal verkochten ze rookwaren. Omdat iedereen in die tijd z'n vaste klanten had en verkoop van rookwaren nog niet plaats vond in supermarkten of benzinstations konden alle drie de winkeliers hier goed van leven.

Het leven in de Kaatsbaan is haar altijd goed bevallen. Toen zij klein was, waren er in de straat al veel winkels. Veel van de winkeliers hadden grote gezinnen met vaak zeven tot (soms) wel veertien kinderen. 's Avonds speelden al die kinderen lekker op straat. Favoriete spelletjes waren pot-springen (hinkelen op een zelf getekende baan), knikkeren en tolleren. Gewoon gezellig. Hoogtepunt van het jaar was in die tijd, naast de kerstviering, de kermis. De kermisattracties stonden altijd opgesteld vanaf de kerk de Breedstraat in en kende naast de zweefmolen als échte favoriet bij

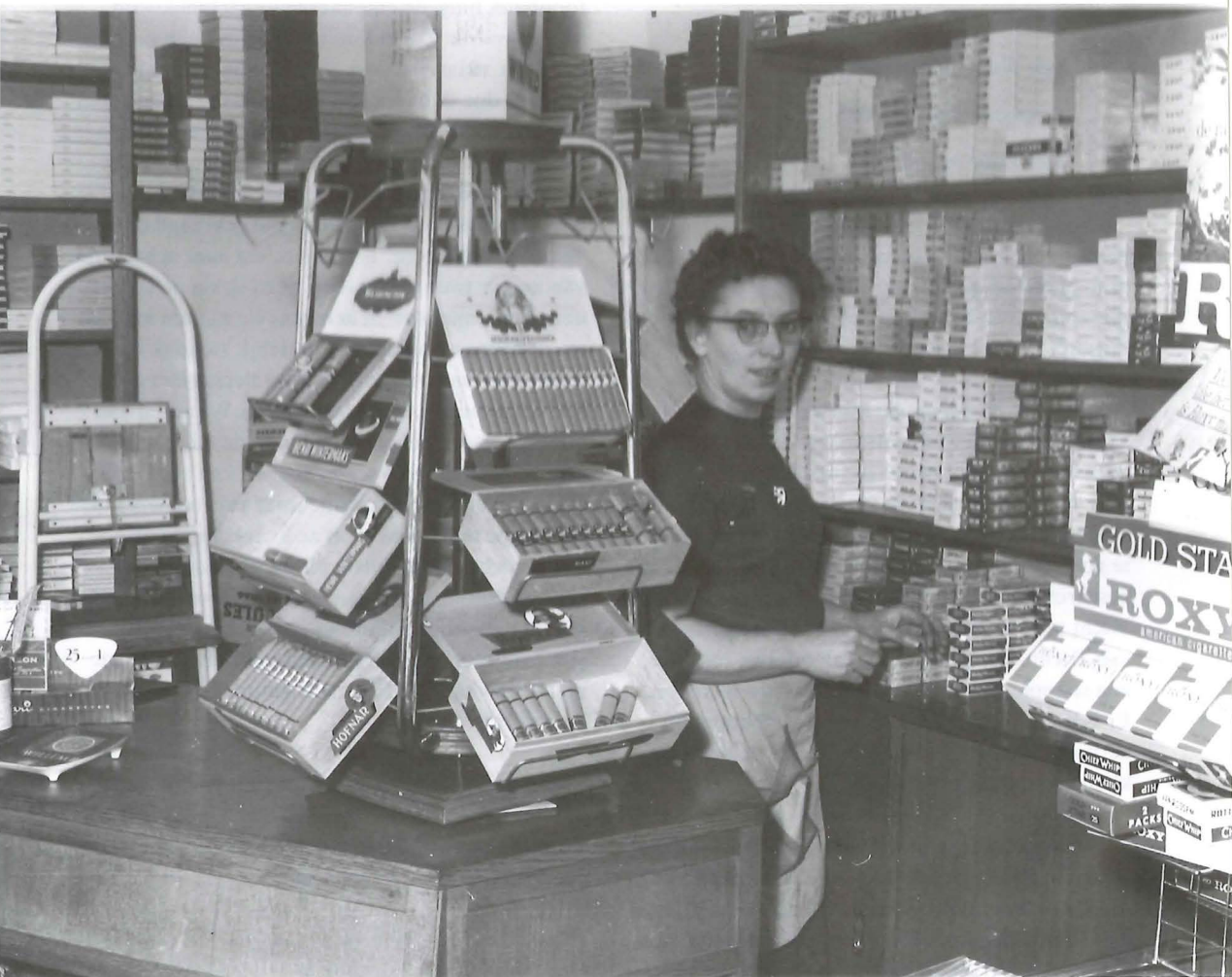
garage Mastenbroek 'de bootjes', waar je in stond te schommelen. Daar moest je lekker veel kracht voor zetten zodat je goed hoog kwam.

In de loop der jaren werd de Kaatsbaan een steeds drukker winkelstraat met als hoogtepunt de begindagen van Maarssenbroek. Maarssenbroek kende toen nog geen winkelcentrum en dus kwamen veel bewoners hun boodschappen doen over de brug in het dorp. In de Kaatsbaan dus. Een Kaatsbaan die toegankelijk was voor auto's en wel vanuit beide richtingen! Uit die tijd stammen de buizen die voor beide etalages van haar winkel waren geplaatst om enige bescherming te bieden. Dat ze van nut waren, bleek wel toen ze bij de laatste

schilderbeurt verwijderd werden: één van de twee was krom door (vracht)auto's die de buizen raakten wanneer ze de stoep even meepakten...

Het is inmiddels best wel rustig in de Kaatsbaan. Misschien wel wat te rustig, ook voor een tachtiger als mevrouw Van Tricht. Anderzijds is het tegenwoordig niet zo zeer de drukte van passanten die voor omzet zorgt in het sigarenmagazijn, maar veel meer de gunfactor. De gunfactor van mensen die soms al zestig jaar klant zijn. En van hun kinderen.

De jaren zestig: mevrouw Van Tricht in haar mooie en goed gevulde winkel.

Maar toch ook van jonge mensen (achttien plus) die het winkeltje en het vaste gezicht van mevrouw Van Tricht achter de toonbank zeer waarderen. Ze vinden het gezellig. De oprechte menselijke interesse en de vriendelijke glimlach voelen vertrouwd. Een Kaatsbaan zonder mevrouw Van Tricht? Niet voor te stellen. Onlangs kwam er een oudere dame langs die al jaren elders woont. Ze was in de buurt en zei al lopend door de Kaatsbaan tegen haar dochter dat de etalages van de winkel nog steeds hetzelfde waren. Binnengekomen was zij oprecht blij en verbaasd dat mevrouw hier nog altijd was. Dat zijn dingen die vaker gebeuren. De klanten die binnenkomen, van jong tot oud, zijn meestal gezellige en aardige mensen. Natuurlijk zitten er soms ook minder aardige

- *Een Kaatsbaan zonder*
- *mevrouw Van Tricht?*
- *Niet voor te stellen.*

mensen bij, maar volgens mevrouw Van Tricht is er in al die jaren niets veranderd, ook niet bij het merendeel van de jeugd. Het merendeel blijkt wel degelijk netjes en goed opgevoed te zijn.

Netjes en goed opgevoed hoort bij mevrouw Van Tricht. Ze zal niet snel iets raars of naars zeggen over haar klanten. Als ze al voorzichtig iets zegt over wat minder aardige klanten, dan doet ze dat stevast zonder namen te noemen. Om er aan toe te voegen dat echt niet alles gezegd, laat staan opgeschreven, hoeft te worden. Het is mevrouw Van Tricht ten voeten uit. Dat maakt Sigarenmagazijn van Tricht zo'n bijzondere plek om een rokertje, een snoepje, een krant of een staatslot te kopen. Er is waardering over en weer tussen koper en verkoper. Met nog steeds een grotendeels vaste klantenkring. Heel gewoon.

Niet meer van deze tijd, maar misschien daarom wel zo mooi, is het wonen achter de winkel en zeker ook het hoofdrekenen. Eerst het hoofdrekenen. Wist u dat er vaders en moeders zijn die hun kinderen er op attent maken dat mevrouw Van

Tricht nog de aloude kunst van het hoofdrekenen beheerst? Wist u dat wanneer zij het totaalbedrag van mijn vijf doosjes sigaren uit haar hoofd berekent en ik zeg "*Dat klopt!*" en dan vertel hoe ik dat berekende, ze stevast moet lachen en zegt "*Oh ja, zo kan het ook*". Niet alleen hoofdrekenen dus maar simpelweg inzicht in cijfers. Zelf zegt ze dat ze best graag had willen doorleren. Haar onderwijzers drongen daar ook op aan, maar hoe ging dat in die dagen als oudste kind van een middenstander...

Wonen achter de winkel is iets wat ik me als heel gewoon herinner uit mijn jeugd. Winkeltjes waar je binnenkwam en waar dan niemand stond, totdat er achter het gordijn, dat zo'n meter achter de toonbank hing, de eigenaar tevoorschijn kwam. Mevrouw Van Tricht komt niet achter een gordijn vandaan, maar wel door de deur die meestal aan staat. Ik doe dan altijd wat volgens mij de meesten van ons doen, namelijk een glimp trachten op te vangen van wat er achter die deur te zien is. Vandaag ging het anders. Omdat het woensdagmiddag is en de winkel op slot had ze me gevraagd om "gewoon achterom" te komen. Via haar achtertuin van amper twee meter diep werd ik via de achterdeur binnengelaten in een aan alle kanten keurige en gezellige woonkamer. Eindelijk stond ik dan in die kamer waarvan ik jarenlang slechts een glimp had opgevangen. Dat voelde goed. We zitten aan tafel en praten een flink deel van de middag aan elkaar. Niet alleen weet ze veel en kan ze zich bijzonder veel herinneren, inclusief vele namen, maar met enige regelmaat staat ze kwiek op om direct het gezochte op de juiste plaats te vinden. Niet alleen netjes en gezellig, maar ook georganiseerd. Op de tafel blijft gedurende ons gesprek de foto van haar met haar eerste man staan. Een foto uit hun verlovingstijd. Een stille getuige van een tijd die voorbij is ...

Blijf nog lang bij ons mevrouw Van Tricht. Dan blijf ik nog een tijdje sigaren roken en dan blijven we samen zoeken naar wat goed was en naar wat goed is. Bijzonder gewoon. ●

Trammelant op de steenoven

Auteur: Tineke Barneveld

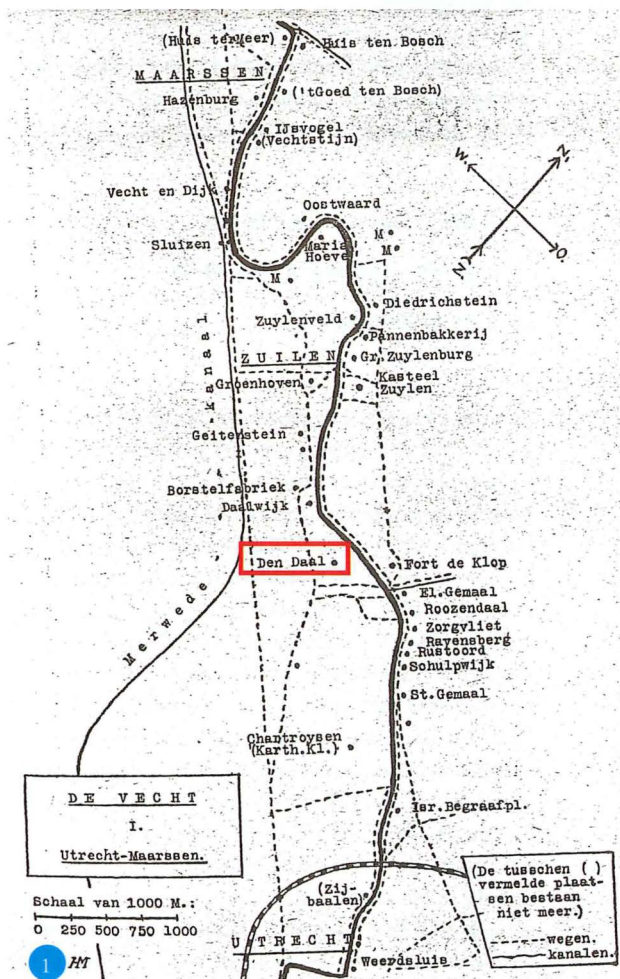
Vaak worden weekbladen als Privé en Story alleen bij de kapper of in de wachtkamer van de dokter doorgebladerd. Programma's als RTL-boulevard en Shownieuws worden soms wat laatdunkend bekeken. Willen wij nou echt weten hoeveel biertjes Yuri van Gelder precies heeft gedronken of waar koningin Maxima haar rode naaldhakken heeft gekocht? En zou onze premier Mark Rutte nou echt zijn wasgoed elke week bij zijn moeder brengen?

Roddels en sensatie passen niet in het profiel van onze 'serieuze, in historie geïnteresseerde' leden van de HKM. Toch leest u in dit artikel een sappig verhaal dat zich afspeelde in 1773 op één van de vele steenbakkerijen langs de Vecht. Ik heb de gegevens gevonden in Het Utrechts Archief.

Informatie vooraf

Ten behoeve van de bouw in 1245 van het Cisterciënser vrouwenklooster genaamd Mariëndaal op Swesereng, het toenmalige Zuilen, werd bij het bouwterrein voor het convent een steenbakkerij opgericht (zie afbeelding 1). De naam was Mariëndaal of Maria ten Dale of kortweg Den Dael. Het klooster is in 1580 gesloopt en de zusters vestigden zich in de stad Utrecht. De steenbakkerij bleef in werking en veel later werd ook de boerderij Den Dael gebouwd. In 1721 was Johan Gerard Bosch eigenaar van de steenoven en de boerderij. Hij overleed in 1765 en zijn weduwe Maria Cornelia Achttienhoven zette vermoedelijk het bedrijf voort. Maria Cornelia ging een tweede huwelijk aan met Anthonij de Loos en hij nam het beheer van de steenbakkerij over. Zeer waarschijnlijk zijn de echtelieden De Loos-Achttienhoven met elkaar in onmin geraakt. Mevrouw beschuldigde haar man van slecht beheer van de steenfabriek Den Dael; hij zou teveel geld uitgeven aan luxe en paarden aanschaffen die niet nodig waren. Mevrouw verweet hem geldverspilling, drankzucht en losbandigheid. Het huwelijk rammelde aan alle kanten!

In mei 1773 worden bij Meester Willem Gerard

Overzichtskartaal steen- en pannenbakkerijen langs de Vecht. Bron: Utrechts Archief.

van Nes, notaris aan het Hof van Utrecht meerdere aktes opgemaakt om de beschuldigingen van mevrouw De Loos-Achttienhoven te weerleggen. Ten gunste van Anthonij de Loos hebben diverse personeelsleden verklaringen afgelegd die getuigen van een sobere en serieuze levenswandel en van zijn goede beheer van de steenbakkerij. Tegen deze achtergrond ontstaat dan het volgende verhaal zoals het beschreven zou kunnen zijn in de achttiende-eeuwse roddelpers, hier en daar in het

jargon van die tijd en gelardeerd met citaten uit de akten. Aan het woord zijn de getuigen à décharge.

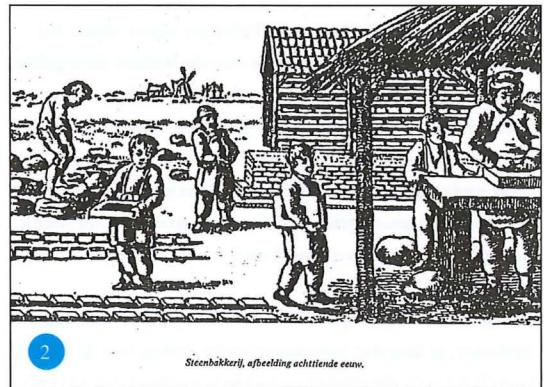
De werklieden

Isaacq van Zuijlen, oud 59 jaren, onderbaas op de Steenplaats Den Dael, verklaart dat hij twaalf jaar werkzaam is op de steenoven. Zes jaar onder wijlen de heer Johan Gerard Bosch en zes jaar onder

- *Mevrouw verweet hem*
- *geldverspilling, drankzucht*
- *en losbandigheid.*

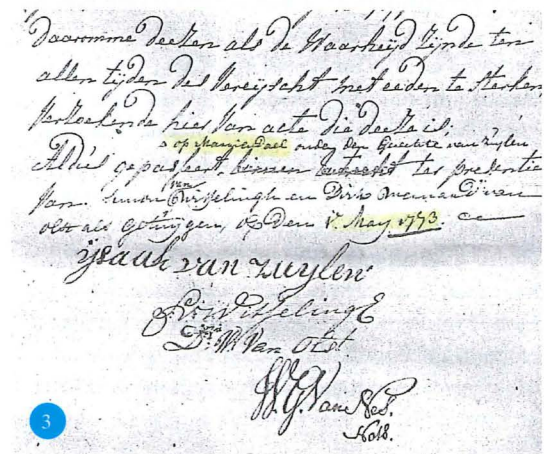
de heer De Loos. De grote schuur die gebruikt wordt voor het bergen van turf, gereedschappen en matten, was zeer bouwvallig zodat die van binnen en van buiten geschoord moest worden, “mitsgader hij bij wind en ander onweder groot gevaar hadde om in te storten.” Ook de middeloven, geschikt voor 800.000 stenen, was zeer oud en vervallen, de vuurmonden waren ingevallen, van boven ingewaterd en “de muuren zeer dun en vol scheuren mitsgader uijt hun verband gewee-ken.” De oven was ten enenmale onbruikbaar en meneer De Loos was genoodzaakt de oude oven af te breken en heeft met de uiterste oplettendheid een nieuwe oven opgebouwd. Isaacq verklaart dat tijdens de bouw de heer De Loos bij aanhoudendheid op de steenplaats is geweest, op het arbeidsvolk heeft gepast en zelfs het zogenaamd ‘vinkehuijsje’ bij de bouw heeft geplaatst, zodat hij daar verblijf kon houden om niet door dagdieven benadeeld te worden. De Loos heeft alle reparaties aan de schuur, ovens, loodsen, woningen van ’t werkvolk en de riolen op de minst kostbare wijze uitgevoerd, oude materialen, hout en balken en “al t geene eenigsints bruikbaar was” hergebruikt, zodat de heer De Loos niet beschuldigd kan worden onnutte kosten aangewend te hebben. De kap op de nieuwe oven brengt veel voordeel, zorgt voor een gestadiger vuur en bespaart turf. De onder-vinding bevestigt dat de nieuwe oven beter “gebak van steenen” oplevert en Isaacq van Zuijlen meldt dat sedert de heer De Loos de steenplaats onder zijn bestier heeft, hij niet minder dan wijlen den

heer Johan Gerard Bosch zijn oog over de affaires van de steenplaats heeft gehad en “dat met allen i-ver zoo wel des morgens vroeg als des avonds laat” (zie afbeelding 2). Voorts verklaart onderbaas Van

Steenbakkerij in de achttiende eeuw. Bron: Prof. dr. H. Schuttevaer, ‘Voorouders’.

Zuijlen dat het bestier van het werkvolk in goede orde is uitgevoerd, zonder dat onordentelijkheden of enige wanorde hebben plaatsgehad (zie afbeelding 3). Hij heeft de heer De Loos nimmer onbekwaam of beschonken gezien en hij heeft zich nooit onbehoorlijk jegens het werkvolk gedragen en hij kan niet “van versuijm weegen de zaken van de Steenplaats” beschuldigd worden. Het loon is altoos prompt om de veertien dagen betaald

Fragment uit folio 173. Bron: Utrechts Archief.

ook in hun verklaringen aangehaald.

De Loos heeft zich altijd ordentelijk gedragen zonder tegen zijn *"Huijsvrouw of tegen de Domes-tiquen moeilijkheden te veroorzaken, besteedende de meesten tijd tot sijne saken."* Willem en Niestje vermelden wel *"dat zedert drie Weeken tusschen den Heer en Mevrouw wel eens moeilijkheden zijn gevallen."* Van drank, verspillings of verkwistingen is hen niets bekend.⁵⁾

De koetsier

Martinus van het Hek, oud 34 jaar, wordt ook door de notaris gehoord over de handel en wandel van Anthonij de Loos. Martinus werkte vier jaar als 'koetzier' bij wijlen de heer Bosch, daarna bij vrouwe Maria Cornelia Achttienhoven en sedert hun huwelijk bij de heer De Loos. Bosch had gewoonlijk drie, vier à vijf paarden op stal, dewelke door hem voornamelijk uit statie werden gehouden en niet zo zeer tot noodzakelijke arbeid werden gebruikt en zijn baas heeft *"sig niet met kwanselen van kostbare paarden opgehouden."* De Loos heeft na zijn huwelijk met mevrouw de paarden van haar eerste echtgenoot aangehouden en daarmee zo lang gereden totdat zij gestorven zijn of wegens ouderdom en ongemakken buiten staat waren geraakt om voor de koets of rijtuigen gebruikt te worden. De Loos heeft de dode paarden vervangen door paarden die hij voor het werk op de Steenplaats nodig had en in het spoor van de heer Bosch nog enige paarden om voor de koets, de calèche met neerslaande kap of het open wagentje te gebruiken. Het op stalling zetten en voederen van de paarden ging gelijk als in de tijd van de heer Bosch. De koetsier verklaart dat De Loos *"zedert zijn huwelijk niet voor zijn plaisier, maar altoos ter verrichting van zijne affaires en voor zaken van de steenkoopmanschap"* op pad is geweest. Van het Hek heeft zijn baas menigvuldige malen op zijn reis vergezeld en De Loos heeft zich altoos zeer 'menageus' (huiselijk) gedragen. Menigmaal zijn zij naar Amsterdam gereisd of andere plaatsen, *"sonder iets onderwegs te nuttigen."* De Loos heeft zich altoos zeer bedaard gedragen en zich niet aan drank of losbandigheden overgegeven. Koetsier Martinus van het Hek presenteert zijn verklaring als de waarheid.⁶⁾

Open einde

Tja... Hoe zou het zijn afgelopen? Dat vermelden de archieven niet. Liep het huwelijk op de klippen? Heeft mevrouw Achttienhoven bakzeil gehaald en eieren voor haar geld gekozen? We weten het niet. De volgens zijn personeel buitengewoon brave en keurige meneer De Loos wordt in elk geval door zijn mensen gesteund. Wij kregen zo een aardig kijkje op het reilen en zeilen op de steenoven Den Dael en het huishouden van het echtpaar De Loos. In het Gerechtelijk archief Zuilen inv.nr. 809-3, op blz. 179 wordt op 8 maart 1784 een transport gemeld van het goed Den Dael aan Jacobus Roelof, omdat Anthonij de Loos 'malende' is. Dat is sneu! Vermoedelijk bestond toen alleen nog de boerderij (zie afbeelding 5). ●

Foto van schilderij Boerderij Den Dael. Archief Cees Bloemendaal.

Noten

1. Folio 175
2. Folio 176
3. Folio 177
4. Folio 178 en 179
5. Folio 130
6. Folio 180

Bronnen

Notarieel archief 1774. Toegangsnr. 34-4 Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905.
Landzaat, Frans. Steenbakkerijen langs de Vecht.
Noppen, M.J. Collectie Utrechts Archief.

Restauratie van dakpanbeschoeiing en waterstoep langs de Vecht

.....
Auteur: Steven de Clercq

Inleiding

In het voorjaar van 2016 is in opdracht van de provincie Utrecht de dakpanbeschoeiing in de berm van de Vecht langs de Straatweg (N402) tussen Maarssen en Breuke-len over een lengte van in totaal circa 1,4 km vervangen. Bij die gelegenheid is ook de waterstoep van Hertevel-d gerestaureerd. In dit artikel worden de achtergronden van de restauratie beschreven.

Wie in de Vechtstreek goed om zich heen kijkt, vindt nog opmerkelijk veel sporen die er op duiden dat ooit vrijwel alle vervoer over water ging, zowel van personen als van goederen. Langs de Vecht vormen de jaagpaden en de ophaalbruggen het meest tastbare bewijs daarvan, samen met de sluizen die het mogelijk maakten om de peilverschillen met het achterland te overbruggen en om de daar gebaggerde turf of geteelde groenten per schuit over de Vecht naar hun plaats van bestemming te kunnen vervoeren.

Al dat transport over water betekent dat er ook heel veel aanlegplaatsen zijn geweest om mensen te laten in- en uitstappen en goederen (uit) te laden. Bladerend door Stoopendaels 'De zegepraalende Vecht' krijg je een goed beeld van al die steigers en loswallen. Vandaag vinden wij daar echter weinig van terug. Het herstel van de dakpanbeschoeiing vormde dus een uitgelezen kans om ook de waterstoep van Hertevel-d te restaureren.

De Vecht als verkeersader

De Vecht, die in Utrecht bij de Weerdsluis begint en bij de zeesluizen in Muiden eindigt, speelde al heel vroeg een belangrijke rol als handelsroute tussen Amsterdam en Utrecht. Als noordwaarts stromende zijtak van de Rijn gebruikten de Romeinen de Vecht al voor hun expeditie naar het noorden. In de negende eeuw bevoeren de Noormannen de Vecht stroomopwaarts voor hun stroomtochten en in de Middeleeuwen, tijdens

de hoogtijdagen van Dorestad, was de Vecht de belangrijkste handelsroute tussen de Oostzee-landen en het Rijnland: de Keulse Vaart. In de zeventiende en achttiende eeuw was er intensief trekvaartverkeer dat de buitenplaatsbewoner in staat stelde binnen een halve dag zijn buiten te bereiken en dat ook een belangrijke rol speelde in de bevoorrading van de stad met onder andere turf, verse groenten en zelfs drinkwater. Deze vitale transportfunctie van de Vecht eindigde bij de opening van het Merwedekanaal in 1892. Pas de laatste decennia wordt het weer druk op de Vecht, maar nu met recreatievaart.

Natuurlijk was er ook vervoer over land, maar dat bleef als gevolg van de bodemgesteldheid gedeels beperkt tot de oeverwallen met hun stevige ondergrond. Voor de opkomende trekvaart tussen Amsterdam en Utrecht werd op de oostelijke Vechtoever het jaagpad aangelegd. Op de westelijke oeverwal ontstond al vanaf de twaalfde eeuw de zogenaamde Kleiweg of Heerenweg, ook wel Heerenwagenweg genoemd, die ter hoogte van Loenen van de Vecht afboog in de richting van Loenersloot en verder langs de Angstel naar Amsterdam liep. Vooral in natte perioden was de weg slecht begaanbaar en trokken de karren diepe sporen in de natte klei.

Het meeste verkeer ging daarom toch over water. Zeker toen door de opkomst van Amsterdam de vraag naar goederen toenam en de bouw en ontwikkeling van de buitenplaatsen langs de rivier begon en daarmee de behoefte om snel en gerieflijk met de schuit naar buiten te kunnen gaan. Mede door de groei van de vraag naar turf nam de scheepvaart vanaf 1600 sterk toe. Ter vervanging van mens- of windkracht werden steeds vaker paarden ingezet om de schepen te trekken. Geleidelijk aan ontstond door het hele land een efficiënt netwerk van jaagpaden met een geregelde lijndienst voor de trekschuit die de buitenplaatsbewoner in staat stelde om bin-

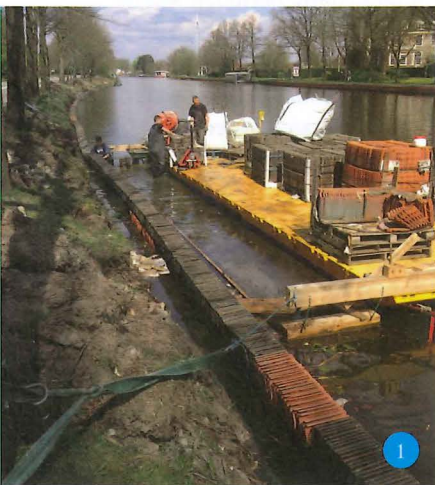
nen een halve dag naar Amsterdam te gaan en dus door de week in de stad te werken en gedurende het weekeinde op zijn buiten te zijn bij familie, vrienden en gasten.

Dakpanbeschoeiing

Door dit drukke verkeer moesten de jaagpaden worden onderhouden en versterkt. Vooral daar waar het jaagpad met een steile oever dicht bij de rivier ligt, werd als grondkerende constructie, een beschoeiing toegepast van gestapelde dakpannen.¹⁾ Deze vinden we vooral in de zuidelijke Vechtstreek. In de vele pannenbakkerijen werden de pannen in een veldoven gestapeld om te worden gebakken. Door de temperatuurverschillen trokken de pannen aan de buitenkant soms krom. Deze misbaksels, 'vrakke pannen' genaamd, waren niet meer geschikt als dakbedekking en werden, gestapeld op een onder water liggende balk, de zogenoemde sloof, gebruikt als versteviging en bescherming van steile oevers langs de rivier en ook wel bij dammen. Deze beschoeiing gaat, mits goed onderhouden, heel lang mee. Langs de Vecht vinden we nog stukken die zeker vijftig jaar of ouder zijn. Dat ze nu in slechte staat verkeren, is vooral het gevolg van de verlaging van het Vechtpaai, nu ruim veertig jaar geleden, door het permanent openzetten van de sluizen naar het Amsterdam-Rijnkanaal, met als gevolg dat de sloof boven water kwam te liggen en verrotte. Het zijn deze dakpanbeschoeiingen die nu op twee plekken langs de Straatweg zijn vervangen, name-

lijk ongeveer 800 meter tussen de buitenplaatsen Herteveld en Vredenhoef en het stuk in de bocht bij de Olifant en de toenmalige steenfabriek

Het leggen van de tweede rij pannen. Foto: Steven de Clercq.

Vecht en Rijn (zie afbeelding 1). Op deze afbeelding zien we hoe de tweede rij pannen wordt gelegd; de onderste rij ligt circa 10 cm in het water. Om aan te geven dat overwegend blauw gesmoorde pannen werden gebakken is maar 5% rode pannen toegepast, altijd in clusters, omdat ook de misbaksels in partijen werden aangevoerd. De beschoeiing aan de overkant van de Vecht voor de buitenplaats Vechtoever is in 2010 in opdracht van de - toen nog - gemeente Maarssen gemaakt. Hier ligt de sloof boven water en zijn alleen rode pannen gebruikt. Ter voorbereiding op de werkzaamheden heeft de provincie de Vechtplassencommissie, die zich al jaren inzet voor het behoud van deze beschoeiingen, uitgenodigd om gezamenlijk een plan van aanpak te ontwikkelen hoe die oevers het beste kunnen worden hersteld.

Bij het herstel is, hoewel in aanleg duurder, toch besloten om de sloof zoals vroeger ruim onder water te leggen. Dit is immers de meest duurzame oplossing en bovendien natuurvriendelijk en cultuurhistorisch verantwoord. Als dakpan is gekozen voor oude blauwgesmoorde Oud-Hollandse pannen (nieuwe pannen zijn vaak van mindere kwaliteit!), met hier en daar een rijtje rode pannen ertussen om aan te geven dat in het verleden ook een enkele keer rode pannen werden gebakken. Iedere laag en ook de bovenzijde is afgesmeerd met traskalk specie (tras is fijngemalen tufsteen). Om de grondruk op te vangen zijn de pannen iets scheef gezet of getrapt gestapeld. Om uitspoeling te voorkomen is achter de pannen een doek aangebracht en de ruimte met klei opgevuld.

Landwegen

Het gemak van het verkeer over water verhinderde niet dat in de zeventiende en achttiende eeuw ook een steeds beter netwerk van interlokale wegen ontstond. De Heerenwagenweg of Kleiweg ging onderdeel uitmaken van het traject Amsterdam-Utrecht-Antwerpen en werd in 1810 officieel aangewezen als onderdeel van het postroutenetwerk. Door verbeteringen als het uniformeren van de asbreedte van de wagens en rijtuigen werd het gebruik weliswaar steeds gemakkelijker, maar in natte periodes bleef de weg toch slecht berijdbaar. Dat merkte Napoleon Bonaparte tot zijn grote

ergernis toen hij in het najaar van 1811 voor de Kleiweg koos om in Amsterdam een bezoek te brengen aan zijn broer, Koning Lodewijk Napoleon. Voor zijn bezoek aan de hoofdstad, met zijn jonge gemalin Marie Louise van Oostenrijk, achtte de Keizer de trekschuit te min. Hij besloot om met zijn eigen karos de Kleiweg te nemen. Daar bleef hij zo vaak in de modder steken dat hij, eenmaal aangekomen in Amsterdam, direct per keizerlijk decreet deze weg, de latere Rijksstraatweg, tot 'Route Impériale No. 2' bestempelde, de hoofdweg van Parijs naar Amsterdam, en alle gronden liet onteigenen die nodig waren om de weg te kunnen aanleggen. Dit bezoek van Napoleon aan Nederland luidde het einde in van het transport over water. De wegen werden verbeterd en toen in 1854 de spoorlijn Amsterdam-Utrecht werd aangelegd, kreeg de trein al snel een groot aandeel in het vervoer van personen en goederen. Ook de kanalen werden verbreed, waarbij voornamelijk gebruik werd gemaakt van bestaande waterwegen. Zo maakte de uit 1825 daterende Keulse Vaart gebruik van de Weespertrekvaart, de Vecht, de Utrechtse stadsbuitengracht en de Vaartsche Rijn. Al snel bleek dat deze vaarroute veel te smal en te ondiep was en dat de bruggen te laag waren. Vele plannen en evenveel verhitte discussies volgden. Het meest radicale plan bestond uit het uitdiepen en verbreden van de Vecht, waartoe menige dorpskern en ook buitenplaats zou moeten worden afgebroken. Het wetsvoorstel om het Merwedekanaal aan te leggen en daarbij

de Vecht geheel uit te schakelen, stuitte op enorme weerstand, met name uit de Vechtstreek. In 1884 werd het toch aangenomen. De ingebruikname van het Merwedekanaal in 1892 betekende de doodsklap voor het vrachtverkeer over de Vecht maar tegelijkertijd het behoud van de Vechtdorpen en de vele buitenplaatsen, kortom van de gehele Vechtstreek.²⁾ Pas vanaf de jaren zeventig nam het verkeer over de Vecht weer toe, zoals gezegd vooral recreatief.

Als gevolg van de eind achttiende eeuw ingezette neergang van de buitenplaatsen en het afnemen van gebruik van de Vecht als transportader is er maar heel weinig overgebleven van alle aanlegplaatsen die er ooit waren.³⁾ Ook de onteigening van de gronden voor de aanleg van de 'Route Impériale No. 2' droeg daaraan bij. Dat geldt in ieder geval voor de waterstoep die ooit bij Hertevelde hoorde en waarvan de resten zijn herontdekt tijdens de hierboven genoemde voorbereiding voor het herstel van de dakpanbeschoeiing.

Waterstoep

Water- of boenstoepen werden aangelegd bij een woning of boerderij aan een vaart of sloot om te worden gebruikt als wasplaats voor het grove werk, zoals het wassen van kleding of het spoelen van groente of melkgerei. Waterstoepen werden ook gebruikt voor het aanleggen van kleine vaartuigen, aangepast aan de specifieke wensen van de gebruiker en uitgevoerd als houten vlonder of als gemetselde boenstoep.

Dat Hertevelde ooit zijn eigen waterstoep had, weten we dankzij de prent van Hertevelde in Stoopendaels 'De zegepraalende Vecht' uit 1719.⁴⁾ Uit het detail kunnen we opmaken dat de stoep bestond uit een aantal penanten of steunberen die waren opgevuld met gestapelde dakpannen en afgedekt met een hardstenen plaat (zie afbeelding 2). De stoep lijkt te zijn geïntegreerd in de dakpanbeschoeiing van de Vechtdijk. Deze behoorde toen, evenals de Vecht tot het midden van de stroom, nog geheel bij

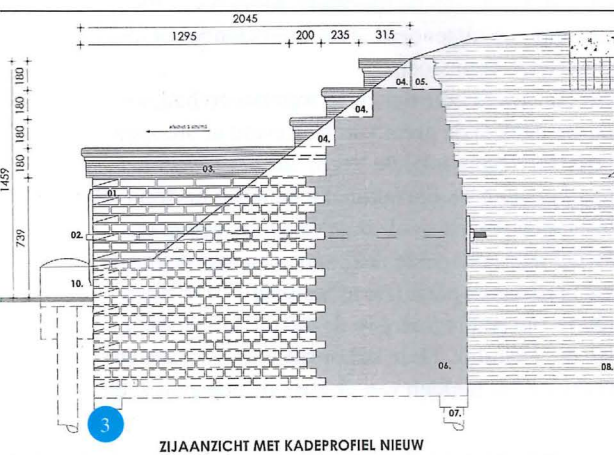
De familie David Mendes da Silva begroet vanaf de Vechtdijk het gezelschap dat zojuist vanaf de waterstoep op het plezierjacht is op- of afgestapt. Detail van de prent van Hertevelde uit 'De Vechtstroom' 1790.

Herteveld. Waarschijnlijk werd deze stoep vooral gebruikt als aanlegplaats voor scheepjes, zoals het plezierjacht op de prent, waar de familie David Mendes da Silva, die Herteveld van 1713 tot 1740 bezat, haar gasten na een bezoek uitwift. Herteveld heeft in de sloot naast het huis nog een gemetselde boenstoep.

Restauratie waterstoep

Uit het bouwhistorisch onderzoek voorafgaand aan de restauratie kwam onverwacht naar voren dat de resten van de stoep die in de Vechtberm verscholen lagen, zijn gebouwd op de resten van een ouder, zeventiende-eeuws gemetseld fundament.⁵⁾ Indertijd is een groot deel van de oude stoep verwijderd voor de opbouw van de nieuwe gemetselde stoep (zie afbeelding 3). Deze was afgedekt met een grote hardstenen plaat, waarop een drietal hardstenen bloktreden. Deze stoep, die in vorm sterk afwijkt van de stoep die we kennen van de achttiende-eeuwse prent uit de 'De zegepraalende Vecht', is te dateren rond 1800. Omdat de afwerking van het hardsteen zo veel overeenkomt met die van de stoep van het huis, nemen wij aan dat de toenmalige eigenaar, Gerard van der Zoo, de renovatie van de waterstoep heeft meegenomen bij de grote renovatie van Herteveld in 1804.

Zijaanzicht van de waterstoep ten behoeve van de restauratie. Grijs in het midden (06.) zijn de resten van de fundering van de oorspronkelijke, zeventiende-eeuwse waterstoep. Tekening: Evert-Jan Bos.

Lang heeft Van der Zoo niet van zijn nieuwe stoep kunnen genieten, want al in de jaren 1812/13 wordt de Vechtdijk onteigend voor de aanleg van de Rijksstraatweg. Sindsdien kwam de N402 met de waterstoep in bezit van de provincie Utrecht. Zodoende trad de provincie op als opdrachtgever van de inmiddels prachtig gerestaureerde dakpanbeschoeiing en in ere herstelde waterstoep (zie afbeelding 4). ●

Noten

1. Clercq, Steven de & Bommel, Hans van. *Het raadsel van de dakpanbeschoeiingen in de Vechtstreek*. Jaarboekje Niftarlake 2008, pp. 90-99.
2. Dukes, M.N.G. *Een eeuw geleden: de redding van de Vecht*. Jaarboekje Niftarlake 1976, pp. 6-10.
3. Mulder R. *Op afbraak, de sloop van buitenplaatsen in de periode 1780-1830 (2006)*. Doctoraalscriptie UU, 66 pp.
4. Deze prent is – iets gewijzigd – ook opgenomen in 'De Vechtstroom' uit 1790. Afbeelding 2 komt uit deze publicatie.
5. De restauratie is in opdracht van de provincie Utrecht uitgevoerd door Aannemingsbedrijf J. Boonzaaijer uit Loosdrecht. Het bouwhistorisch onderzoek en het restauratieplan zijn gemaakt door bouw- en restauratiedeskundige Evert Jan Bos uit Ederveen.

Een uitgebreid verslag van de restauratie zal verschijnen in het Jaarboekje 2016 van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake.

De gerestaureerde waterstoep voor Herteveld met rechts en links de herstelde dakpanbeschoeiing. Foto: Steven de Clercq.

Herinneringen aan...

Het klooster en de zusters

Auteur: Piet Gentenaar

Het verdwijnen van Priorij Emmaus van het landgoed Doornburgh roept bij veel mensen herinneringen op aan het klooster en de zusters. Aan het woord is Cor de Groot uit de Driehoekslaan die op een bijzondere manier in contact kwam met enkele zusters van de priorij.

“Ik herinner me nog goed Hannie Boer en de verhalen over haar. Zij werd na de winter van 1944/45 vlak na de bevrijding als jong meisje van ongeveer elf jaar oud op de boerderij van mijn grootouders van moederskant ondergebracht in het dorp Den Dungen. Dit valt nu onder de gemeente Sint Michielsgestel bij Den Bosch. Zij kwam, meen ik, uit Hilversum. Het onderbrengen van de kinderen werd georganiseerd door de kerk. Mij is verteld dat de kinderen aankwamen op het station en daar werden ‘verdeeld’ onder de mensen, vaak boeren, om aan te sterken na de ontberingen van de hongerwinter. Zo werd Hannie een soort pleegzusje van mijn moeder. Enige jaren na de oorlog verhuisde mijn inmiddels getrouwde moeder met haar man naar Maarssen, waar ik in 1953 geboren werd. Zij behoorden tot de Brabanders die waren meegereisd met het toenmalige Spoorweg Bouwbedrijf (opgegaan in Strukton) dat in 1952 van Schijndel naar Maarssen verhuisde. Veel mensen vestigden zich in de nieuwbouw van Maarssen. Wij woonden in de Willem van de Veldestraat.

In 1957 trad Hannie toe tot de orde van Kanunnikessen op Doornburgh. Ik herinner me dat ik als klein jongetje met mijn ouders Hannie ging bezoeken in het klooster. Dat moet rond 1960 geweest zijn. Zij was daar novice en heette zuster Elizabeth. We ontmoetten haar dan in het oude Doornburgh in een spreekkamer. Ik zie nog het grote traliehek aan het eind van de gang en al die zwijgende zusters. Toen mijn jongste broer geboren werd in 1958, heeft Hannie nog tien dagen als kraamhulp mijn moeder geholpen. Dat kon omdat zij nog novice was, vertelde mijn zus.

Toen zij na haar novicetijd op 14 september 1963

Zuster Elizabeth als novice.

de gelofte voor het leven zou afleggen, werd mij gevraagd of ik tijdens die mis wilde ‘dienen’. Ik was al wel misdienaar in de kerk maar dit was gezien het verleden, voor Hannie en mijn ouders natuurlijk een bijzondere gelegenheid. Ik vond het geweldig om dit mee te maken. In mijn beleving waren de novices geheel in het wit gekleed met

bloemenkransen op het hoofd. Het was voor mij een zeer indrukwekkende gebeurtenis. Rond 1966 is zuster Elizabeth van Doornburgh vertrokken, ik dacht richting Nijmegen en daarna naar Kapelle en ging ze sociaal werk doen. Ik vernam van de huidige priorin dat zij in 1976 op eigen verzoek ontslagen is van haar gelofte en getrouwd is. Ze schijnt dus nog in leven te zijn, maar wel met haar gezondheid te sukkelan.

Ik herinner me ook nog dat ik als misdienaar, ik was toen een klein ventje, het grote missaal op een kussen bijna boven mijn hoofd van de ene plek naar een andere moest verplaatsen en dat ik met mijn vracht ondersteboven ging. Ik voelde me natuurlijk zeer opgelaten, maar de nonnen vertrokken geen spier. Als misdienaar bij de priorij kreeg je altijd wel iets als beloning: een gevulde koek, een andere lekkernij of zelfs een eenvoudig stukje speelgoed. Mijn oom was in de

kerk 'suisse', de kerkbaljuw die zeer indrukwekkend in vol ornaat met staf de orde in de kerk handhaafde, zeker ter hoogte van de achterste banken.

We mochten soms tennissen op de betegelde tennisbaan van De Cloese en raapten daar ook tamme kastanjes. Ik leerde daar ook zuster Gertrude kennen. Zij leidde een knutselclubje voor kinderen en ik hielp daar de kinderen met figuurzagen en allerlei andere knutseltechnieken en was dus haar assistent. Ik noemde mezelf de 'hulpsheriff'. Dat was leuk om te doen.

Ik weet zeker dat er veel kinderen en oud-misdienaren in Maarssen zijn die net als ik warme herinneringen hebben aan het klooster en aan de zusters. Ik heb er in elk geval een heel fijne tijd gehad en het heeft mij voor een deel natuurlijk ook gevormd. Dat zal voor alle anderen met soortgelijke ervaringen ook gelden." ●

Uw gift aan een culturele ANBI

De Historische Kring Maarssen is een zogenaamde culturele ANBI. Een ANBI is een 'Algemeen Nut Beogende Instelling'. Overweegt u een gift te doen aan onze vereniging, dan levert dat voor u extra belastingvoordeel op. Voor onze vereniging levert dit extra mid- delen op om een bijdrage te leveren aan het algemene nut in Maarssen.

Voor culturele ANBI's geldt namelijk dat u het bedrag van uw gift (aftrekpost) met 25% mag verhogen in uw belastingaangifte om zo meer belastingvoordeel te hebben. Zo brengt uw gift voor onze vereniging nog steeds evenveel op, maar kost de gift u dus netto minder geld door het belastingvoordeel. Een rekenvoorbeeld helpt hierbij wellicht om het goed te begrijpen.

Stel u overweegt om een gift te doen van € 2.000 *. U mag dan een bedrag van € 2.150 aftrekken van uw inkomen (2.000 gift minus 350 drempel plus 500 de extra 25%). Netto kost u deze gift dan € 1.140. Bij periodieke giften is het voordeel nog groter.

Bent u geïnteresseerd in een financiële bijdrage in de vorm van een gift aan onze vereniging of wilt u meer weten, neem dan contact op met onze penningmeester Ronald van Tongeren. E-mail: penningmeester@historischekringmaarssen.nl

* Bij het voorbeeld is uitgegaan van een tarief van 40% belasting en een totaal belastbaar inkomen (drempelinkomen) van € 35.000. Bij een dergelijk inkomen geldt dat een gift tot € 350 (1%) niet aftrekbaar (drempelbedrag) is en maximaal € 3.500 (10%) + 25% verhoging aftrekbaar is.

‘Van steenplaats tot uitspanning’

Auteur: Hans van Bemmelen

*“Aldus verthoonende Wooningen,
Hofsteden, en Gebouwen,
ghelegen aende Noord-oost zyde vande Vecht,
van ‘tHuys ‘tOudaen
langs de Heerlycheyt van Maersseveen
tot aan Vechtesteyn.”*

Een prent uit 1650 met deze begeleidende tekst inspireerde mij om ruim 350 jaar na het verschijnen ervan een deel van de afgebeelde Vechoever nog eens af te lopen om te zien wat er veranderd is in die eeuwen en de bijzonderheden en historische ontwikkelingen ervan nader te beschrijven. Dit heeft geleid tot het onderstaande artikel waarin ik u in twee delen meeneem op een wandeling van 2,5 kilometer langs de Vecht van Cromwijck tot aan de Kaatsbaanbrug in het centrum van Maarssen-Dorp.¹⁾ U wandelt door een gebied waar na het verval van de buitenplaatsen een grote diversiteit aan andere activiteiten tot ontwikkeling kwam, waaraan vaak een interessante geschiedenis verbonden is. De diversiteit zit in de aanwezigheid van gevarieerde land- en tuinbouwactiviteiten,

historische en moderne bebouwing, industrie en nijverheid, militaire objecten, waterbeheer en natuurlijk bijzondere bewoners.

Wandelend langs de Vecht van Breukelen naar Maarssen op de rechteroever kom je net over de (oude) gemeentegrens de buitenplaats Cromwijck tegen. Zoals alle buitenplaatsen in dit gebied heeft ook dit pand een rijke historie. Aan het einde van de zestiende eeuw was er op deze plek een steenbakkerij gevestigd die zelfs tot in 1918 dienst gedaan heeft. De rivierklei bleek een prima grondstof voor de vervaardiging van bakstenen en dakpannen. De klei in de directe omgeving werd afgegraven en verwerkt. Van de oorspronkelijke ‘steenplaats’ kunnen we niets meer terugvinden, maar in 1637 wordt op die plek de buitenplaats Cromwijck gebouwd op een grondgebied van ongeveer 45 hectare.

In 1672 werd het huis verwoest door Franse troepen en kort daarna in 1674 weer in oude glorie hersteld. Het buiten is bewoond geweest door onder andere de dichter Lukas Rotgans (1653-1710) en de steenfabrikant Bastert en zijn zoon, de bekende Vechtschilder Nicolaas Bastert die geboren is op het landgoed Otterspoor. Het huis ligt in een binnenbocht van de rivier en voor de lijnen van de trekschuiten waren dus rolpalen nodig. Op de oude prent ziet u deze rolpalen afgebeeld (zie afbeelding 1).

Veel buitenplaatsen langs de Vecht hebben monumentale toegangshekken en staan daar zelfs om bekend. Van 1950 tot 1987 was in het pand de FAM Stofzuigerfabriek gevestigd (Fabriek voor elektrische Apparaten en electro Motoren) en het hek bleek een sta-in-de-weg voor de aan- en afvoer van materiaal en is dus verwijderd. Pogingen om een gelijksoortig hek terug te plaatsen zijn op niets uitgelopen. In 1987 koopt de heer G.J. van den Berg het huis en brengt het weer terug in zijn oude luister, met een nieuw dak (zie afbeelding 2 op de volgende pagina). Het oorspronkelijke dak was in 1934 door een brand verwoest. Er was in

Steenoven Cromwijck van Nicolaas Bastert.
Aquarel en zwart krijt. Collectie Teylers Museum.

Overzetpontje ter hoogte van Cromwijk. Ansichtkaart uit 1901 van Boekdrukkers 'De Vecht' te Breukelen. Collectie Hans van Bommel.

Kuyvenhoven junior en senior in de druivenkas (Black Alicante) van 67 meter. Foto van circa 1950 uit Collectie van de familie Kuyvenhoven.

die tijd een matrassenfabriek in het pand gevestigd en de kapok was op de zolder opgeslagen.

De grond langs de rivier leende zich na het afgraven van de klei voor de steenbakkerijen, het zogenoemde afvletten of aftichelen, uitstekend voor tuinbouw. Daartoe werd de eerder verwijderde toplaag weer vermengd met de onderlaag waardoor vruchtbare tuingrond ontstond. De tuinderij van Kuyvenhoven, gelegen op het oude gebied van Cromwijk en opgericht rond 1920, maakte gebruik van die vruchtbare grond. In vol bedrijf kende het bedrijf druivenkassen (zelfs één van 67 meter lang!), een perzikkas, potplantenkas, boomgaarden voor peren en appels en bakken voor perkplanten; een grote diversiteit dus (zie afbeelding 3). Als jongetje ging ik vroeger helpen bessen plukken en we kregen dan van de heer Kuyvenhoven altijd de opdracht vooral te blijven fluiten en zingen. Met volle mond ging dat namelijk erg moeilijk.

Achter de schuur staat nog een oude watertoren uit 1912 (zie afbeelding 4). Vandaaruit zorgden leidingen voor de bewatering van de gewassen in en buiten de kassen. Dit exemplaar is uniek in de Vechtstreek. Het waterreservoir heeft op de lijst gestaan voor de benoeming tot gemeentelijk monument. Ook de schoorsteen van de stookruimte is nog in tact.

Verder lopend voorbij de bebouwing zien we links een laantje, een karrenspoor, dat ons door de wei-

landen naar het Tienhovens kanaal kan leiden. Het is particulier bezit en is nu gesloten voor publiek. Het pad heeft verschillende namen: Rietveldsedijk, naar de pachtboerderij Rietveld van Cromwijk, en in de volksmond ook wel Moor(d)dijk. Ik ken het ook als het Moordenaarslaantje. Er zou in de Franse bezettingstijd een Franse soldaat vermoord zijn...

Wij blijven 'veilig' op het Zandpad en staan nu ter hoogte van een stuk weiland dat Vletland genoemd wordt. Het ongelijke oppervlak is een overblijfsel van het hierboven genoemde 'aftichelen'. Midden op het perceel staan ook enkele militaire bouwwerken. Ze zijn gebouwd rond 1938 ten behoeve van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Dit type betonnen groepsschuilplaats komen we vaker tegen in de omgeving. Achter deze schuilplaats ligt een betonnen constructie waarop een gietstalen geschutskoepel heeft gestaan en het geheel deed dienst als mitrailleursnest. Het staal is door de bezetter verwijderd en er is een poging gedaan het geheel op te blazen.

Wij wandelen verder langs de rivier en realiseren ons dat dit gebied inderdaad zeer aantrekkelijk geweest moet zijn voor het bouwen van buitenplaatsen met fraaie tuinen, tuinbouwbedrijven en ook steenfabrieken en andere nijverheid met de Vecht als aan- en afvoerroute, maar dezelfde Vecht die het gebied zo aantrekkelijk maakte, had ook zijn nadelen en gevaren. Bij een langdurige

Waterreservoir of watertoren uit 1912 bij Zandpad 41.
Foto Bert de Ruiter.

en stevige noorderwind en veel regen (ook in het achterland) kon het waterniveau van de Vecht stijgen tot meer dan 90 cm boven AP. Dat betekende dan ondergelopen land, onbegaanbare wegen en onbewoonbare huizen. In 1928 was de laatste grote overstroming (zie afbeelding 5). Leger en politie werden ingezet om onder andere met zandzakken de huizen en landerijen enigszins te beschermen. Een gemaal aan de monding van de rivier in Muiden moest een einde maken aan deze ellende. Het lukte de 14 betrokken gemeenten met de 27 waterschappen de benodigde financiën bij elkaar te krijgen en het plan van ir. Anton Mussert, toen hoofdingenieur bij Rijkswaterstaat, kon worden uitgevoerd. Het gemaal had een capaciteit van 1600 m³ per minuut.

Op verschillende plekken langs de Vecht vinden we bij en onder de bruggen van op de rivier uitkomende vaarten en sloten constructies als sluisdeuren en waterschotten. Die waren bedoeld, als zij aan de rivierzijde zaten, om bij hoog water het

De broertjes Spelt met de bokkewagen op de boerderij 'Klein Gansenhoeft'. Collectie Henk Blaauw.

De overstroomde Vecht in 1928 ter hoogte van Raadhoven. In het bootje Klaas Broertjes en zijn dochter Alisa terug van boodschappen doen. Broertjes woonde aan de Timmermanslaan. Collectie Vechstreekmuseum.

achterland te beschermen. Aan de landzijde vinden we ook sporen van afsluitmogelijkheden. De functie hiervan was om bij eventuele inundatie in tijden van dreigend oorlogsgevaar het water niet in de Vecht te laten wegstromen. We gaan er nog enkele voorbeelden van tegenkomen als we verder wandelen.

Ter hoogte van de 'verbreding' van de Vecht in de vorm van de Vechtplassen, ligt aan de linkerzijde de langhuisboerderij Klein Gansenhoeft, oorspronkelijk gebouwd in 1682 als pachtboerderij van het even verder gelegen buitenhuis Gansenhoeft. Op de boerderij was een gemengd bedrijf gevestigd

de naam Midden-Gansenhoeft. Hij restaureerde de theekoepel onder de voorwaarden van de gemeente dat de koepel binnen de gemeentegrenzen moest blijven en voor iedereen zichtbaar zou zijn. Dat is uitstekend gelukt. Op het terrein achter de theekoepel zien we even

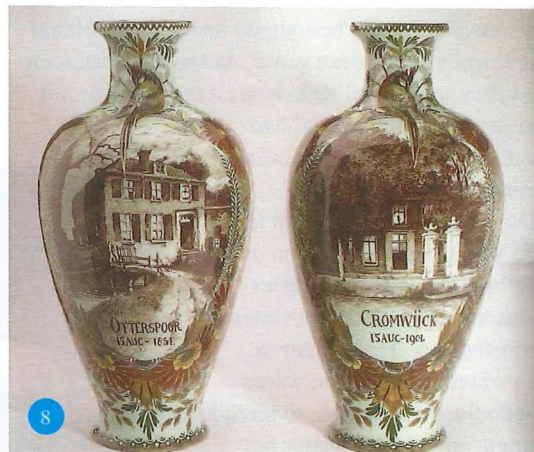
*: Ik ken het ook als het Moordenaarslaantje.
: Er zou in de Franse bezettingstijd een Franse
: soldaat vermoord zijn...*

van onder andere boer Spelt (zie afbeelding 6 op de vorige pagina). De twee oude leilindes staan nog trots voor het huis. Na een felle brand in 2009 stond alleen de voorgevel nog overeind. De boerderij is met veel inzet van de huidige bewoners praktisch in de oude staat hersteld. Zij ontvingen hiervoor in 2010 van de gemeente Maarssen op de Open Monumentendag de Bronzen Troffel. Dan is daar eindelijk een theekoepel. Deze is uit 1861 en waarschijnlijk het enige exemplaar dat van gietijzer is vervaardigd, gebouwd in opdracht van de heer M.A. Sinkel. U weet wel, van de 'Winkel van Sinkel' in Utrecht. In 1996 werd de sterk vervallen koepel gekocht door de toenmalige makelaar Dick van der Wal, die de sporthal van Gansenhoeft tot woning had verbouwd. Hij gaf het

verder het oude Gansenhoeft liggen. Het huis is ontworpen door de beroemde bouwmeester Philips Vingboons uit Amsterdam en gebouwd in 1655. Hij ontwierp voor rijke Amsterdamse kooplieden woonhuizen in classicistische stijl. In grote lijnen is het oorspronkelijke architectonische beeld van Gansenhoeft bewaard gebleven. Voor 1655 stond hier een boerenhofstede die het eigendom was van een zuster van Joan Huydecoper, de weduwe Rotgans. Het terrein is 25 ha groot. Rond 1870 werd het bewoond door Edward Huydecoper van Nigtevecht. Zijn vader, die geboren was op Raadhoven, overleed op Gansenhoeft en bij het

Tuinvaas (hoogte circa 30 cm) gemaakt in Delft in 1788 naar een voorbeeld uit 'De zegepraalende Vecht', 1719. Collectie Zuylenburg, Oud-Zuilen.

Set siervazen met opschrift 'Otterspoor 15 Aug. 1581' en 'Cromwijk 15 Aug. 1901'. Hoogte 56 cm. Gemaakt ter gelegenheid van het 50-jarig huwelijk van het echtpaar Bastert. Uitvoering Plateelbakkerij Zuid Holland. Gedecoreerd door Henri Breedveld. Collectie museum Gouda.

uitbaggeren van de Vecht in 2014 is van hem een koperen grafplaat gevonden. De buitenplaats Gansenhoeft is ook op diverse kunstvoorwerpen afgebeeld. De tuinvaa is uit 1788 met een afbeelding naar een voorbeeld uit 'De zegepraalende Vecht' (zie afbeelding 7).

Veel mensen in Maarssen kennen Gansenhoeft als een kindertehuis voor jongens én meisjes. In 1947 kwam namelijk de in 1873 in Den Briel opgerichte 'Gereformeerde Vereniging tot Opnemning en Verzorging van Wezen of Verlatenen in het Geuzengesticht' naar Maarssen onder de naam Stichting Wilhelmus van Nassau en vestigde zich in Gansenhoeft. In 1983 kwam Gansenhoeft weer in particuliere handen.

Het monumentale hek met de vazen op de pilasters is van Otterspoor, een buitenplaats die hier gestaan heeft tot 1870. In 1890 is op de plek van het buiten het herenhuis Maria-Hendrika gebouwd. Otterspoor leeft op meerdere manieren voort, onder andere op twee plateelvazen die gemaakt zijn ter gelegenheid van het 50-jarig huwelijk van de ouders van Nikolaas Bastert, die in 1854 op Otterspoor geboren is (zie afbeeldingen 8 en 9)²⁾ In het herenhuis Maria-Hendrika was jarenlang het Nederlands Centrum voor Amateurtoneel gevestigd. Later was hier het kantoor

van Parallax gehuisvest. Dat bedrijf is inmiddels verhuisd naar Cromwijk.

Even verder zien we het witte huis dat oorspronkelijk de woning was van de jachtopziener/houtvester van Gansenhoeft. Sinds 1888 wordt er gewoond en gewerkt door de familie Van Rijn. Zij kweekten er appels, peren en pruimen. Aan het einde van de negentiende eeuw werden veel siertuinen van de buitenplaatsen veranderd in commercieel te exploiteren boomgaarden, weiden en bouwgrond en vestigden zich meer tuinbouwbedrijven in de regio. In 2000 kwam dit terrein in het bezit van Staatsbosbeheer en is erachter nieuw bos aangeplant.

We hebben natuurlijk de moderne villa ook al zien liggen. Het huis is gebouwd rond 2000 naar het ontwerp van Nico Zimmerman uit Amsterdam. Het is een contrast met de historische bebouwing, maar past toch in de omgeving en het kan zomaar zijn dat het over een aantal jaren een beschermd monument is.

In het boek 'De zegepraalende Vecht' is sprake van een buiten met de naam Hoogetvecht dat ook in deze contreien heeft gestaan, achter Gansenhoeft. Het huis is in 1859 gesloopt.

Van de buitenplaatsen die verdwenen zijn, is vaak nog wel een prent of andere afbeelding aanwezig. Op dit wintertafereel van Abraham Rutgers uit 1686, 'Schaatsen op de Vecht', zien we links Hoogetvecht, rechts daarvan Geesberge en het kleine

*Aankondiging
Gouden
Huwelijksfeest
J.A. Bastert
en M.S.F.
Bastert-
Koorders.
Aangeboden
door zang-
vereniging
'Concordia'
te Maarssen.
Zie ook
afbeelding 8.
Collectie Hans
van Bommel.*

*Ijspret op de Vecht ter hoogte van Geesberge.
Tekening van Abraham Rutgers uit 1686.
Collectie Museum Van Gijn in Dordrecht.*

Geesberge, nu Bed and Breakfast. Opname uit circa 1900. Collectie Historische Kring Maarssen.

gebouwtje links zou bij Otterspoor kunnen horen. Rutgers woonde op Hoogevecht en maakte een serie tekeningen van de Vecht en de omgeving (zie afbeelding 10 op de vorige pagina).

De theekoepel die we nu tegenkomen, vermeldt met duidelijk letters Leeuwenburg. Daarachter zien we de fraaie witgepleisterde buitenplaats met die naam, gebouwd in het derde kwart van de zeventiende eeuw. In de achttiende eeuw stond het bekend als Spruytenburg of Boekendaal en het werd Leeuwenburg in 1789. Het was niet ongevoel dat buitenplaatsen regelmatig van eigenaar en ook van naam veranderden. De theekoepel is niet de originele en dateert waarschijnlijk uit het tweede kwart van de negentiende eeuw.

We zijn op onze wandeling nu aangekomen bij Geesberge, een plek waar je al eeuwenlang even kunt 'verpozen' (zie afbeelding 11). Het oorspronkelijke hek van deze buitenplaats is lange tijd zoek geweest. Toen echter bij verbouwingswerkzaamheden een betonnen vloer werd verwijderd, vond men daarin het oude hek terug als wapening voor de vloer. Het is in ere hersteld. Op het terrein van Geesberge vond vroeger ook tuinbouw plaats; er werden onder andere rozen gekweekt. De schoorsteen van de oven voor de kasverwarming heeft nog lang op de midgetgolfbaan gestaan, maar is inmiddels afgebroken.

De bocht in de rivier de Vecht bij Geesberge is

Links de herberg 'Het Swarte Varken' tevens Rechthuis van Maarsseveen. Prent uit 1719. Collectie Hans van Bommel

veel afgebeeld door kunstenaars. Op een prent uit 'De zegepraalende Vecht' uit 1719 zien we ook het beroemde 'Swarte Varken', een herberg maar ook het gerechtsgebouw van Maarsseveen en de plek waar de schout en de schepenen zetelden. Het is gesloopt in 1815, maar was daarvoor nog enige tijd gemeentehuis van Nieuw-Maarsseveen. Het zwarte varken vinden we terug in het wapen van de Huydecopers en in dat van Maarsseveen. Rechts op de prent zien we de buitenplaats Daalwijk die is afgebroken in 1813 (zie afbeelding 12). Bij aanvang van het tweede deel van onze wandeling in het volgende periodiek lopen we verder over het onlangs gerestaureerde brugje en langs het Zandpad op weg naar de Kaatsbaanbrug. ●

Noten

1. Dit artikel berust op een presentatie gehouden op 14 april 2016 in de Open Hof in Maarssen. Uit de 126 toen vertoonde afbeeldingen is voor de delen 1 en 2 van dit artikel een selectie gemaakt van 24 afbeeldingen. Met dank aan Piet Gentenaar voor zijn onmisbare hulp bij deze 'omzetting' van presentatie naar artikel.
2. Zie voor deze vazen ook Periodiek HKM jrg. 28 nr. 3.

‘Dese plaets, alwaer dit Huys staet, is genaemt Elsenburch’

Auteurs: Hans van Bommel

Jaap Kottman

Jan Simonis

Vooraf

In de eerste bijdrage over de verdwenen buitenplaats Elsenburg in nummer 3-2016 van dit periodiek schreven wij dat er drie verschillende huizen schuil gaan achter de naam Elsenburg. In deze reeks spreken wij daarom over Elsenburg I, Elsenburg II en Elsenburg III. In dit artikel staat Elsenburg I centraal. Dit buitenhuis is rond 1637 ontworpen door de classicistische architect Philips Vingboons in opdracht van Jacob Burggraaf. Vingboons was een veel gevraagd architect bij de Amsterdamse kooplieden en speelde een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de buitenhuizen rond Goudestein. We gaan daarom eerst nader in op Vingboons en de bouwstijl waarin hij werkte, het classicisme, en besteden extra aandacht aan de zuilenleer. Daarna wordt het buitenhuis Elsenburg besproken, de eerste opdracht van Vingboons in Maarssen.

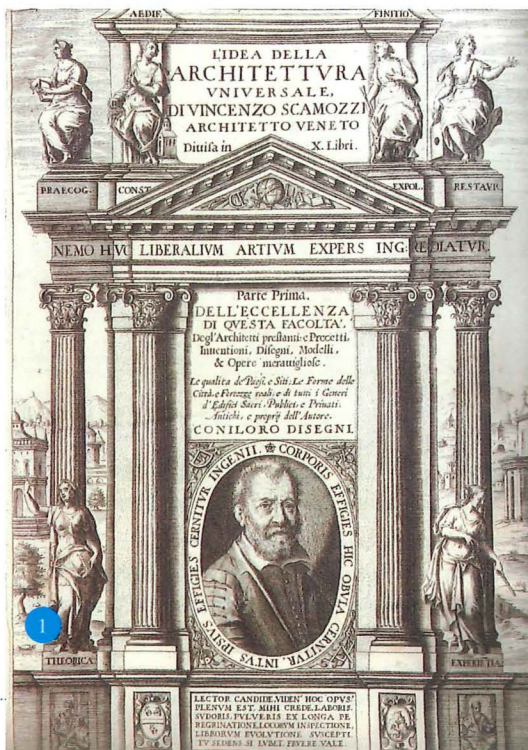
Het classicisme

Philips Vingboons behoorde met Jacob van Campen en Pieter Post tot de eerste generatie architecten in de Gouden Eeuw die werkte in classicistische trant. Hierin wordt teruggekeerd naar de bouwstijl van de klassieke Oudheid, althans een interpretatie daarvan die vooral bepaald is door de architecten/bouwmeesters uit de Italiaanse Renaissance, in het bijzonder de Noord-Italiaanse architecten Andrea Palladio (1508-1580) en Vincenzo Scamozzi (1548-1616). Hoezo een interpretatie? Er waren twee bronnen die men kon gebruiken voor het achterhalen van de principes van de antieke bouwkunst. Enerzijds waren

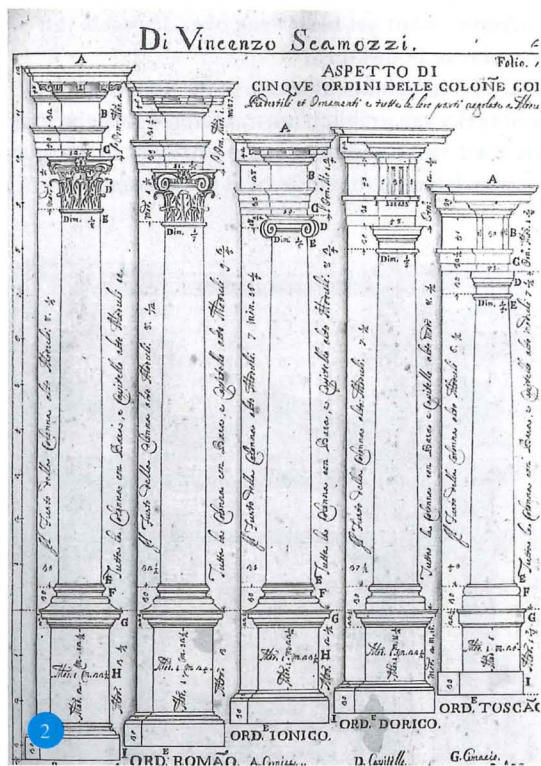
er de restanten van de klassieke bouwwerken en anderzijds de schriftelijke bronnen, met name het volledig bewaard gebleven antieke architectuurtraktaat ‘De Architectura Libri Decem’ van de Romeinse militair en architect Vitruvius uit de eerste eeuw voor Christus. Beide bronnen waren echter gebrekkig en lieten vele vragen onbeantwoord. Gave praktijkvoorbeelden bestonden er nauwelijks meer en de grote opgravingen naar de restanten hadden in die tijd nog niet plaatsgevonden. Ook het traktaat van Vitruvius bood geen uitkomst, want het bleef vaag over de regels van de antieke bouwkunst.¹⁾

Deze onduidelijkheid leidde in de Renaissance tot een reeks van architectuurtraktaten waarin men in de vorm van commentaren op Vitruvius of in eigen verhandelingen tot helderheid wilde komen over

Titelplaat van Scamozzi's architectuurtraktaat
Idea della Architettura Universale uit 1615.

de ware antieke bouwtraditie. Twee van die trak-
taten hebben een bijzonder grote invloed gehad
op het ontstaan van het Hollands classicisme van
de Gouden Eeuw: Palladio's werk 'Quattro Libri
dell'Architettura' uit 1570 en 'Idea della Architet-
tura Universale' van Scamozzi uit 1615. Lange tijd
is het classicisme aangeduid met de term 'palladian-
isme', vooral in Engeland, maar langzamerhand is
het inzicht gegroeid dat het classicisme, zeker in de
Republiek, veel meer gebaseerd is op de werken
van Scamozzi dan op die van Palladio. Het traktaat
van Scamozzi was in de Republiek populair en
werd veelvuldig herdrukt (zie afbeelding 1 op
de vorige pagina). Ottenheym schrijft daarover:
"Vanaf het midden van de zeventiende eeuw werd
elke bouwmeester, timmerman of steenhouwer in
de Republiek geacht volgens de aanwijzingen van
Scamozzi te kunnen werken."²⁾

Rangorde van de zuilen volgens Scamozzi.

Van rechts naar links oplopend in rang en prestige:
Toscaanse, Dorische, Ionische, Romeinse of Composiete
en Korinthische zuilenorde.

De zuilenleer van Scamozzi

Kenmerkend voor het classicisme was het streven
naar evenwichtige maatverhoudingen op basis
van de meet- en rekenkunde en het gebruik van
architectonische vormen als zuilen, pilasters,
frontons en timpanen.³⁾ Het bewerkstelligen van
harmonie door symmetrie was een leidend idee.
Het Hollands classicisme werd in het bijzonder
gekenmerkt door de toepassing van de leer van de
zuilenorden van Scamozzi. Elke orde had een eigen
maatsysteem en nam een bepaalde positie in binnen
een hiërarchische schikking van de zuilenorden.
Afhankelijk van factoren als de aard van het
gebouw (paleis, woning, kerk, stadhuis enzovoort),
de maatschappelijke positie van de opdrachtge-
vers/gebruikers en de aard van de omgeving werd
een keuze gemaakt uit de beschikbare orden. Bij
Scamozzi was de opklimmende volgorde in rang
en prestige van de orden de volgende: Toscaans,
Dorisch, Ionisch, Romeins (ook Composiete orde
genoemd) en tenslotte Korinthisch als hoogste in
rang (zie afbeelding 2). De Korinthische orde is
daarom in het bijzonder geschikt voor toepassing
bij bijvoorbeeld de bouw van kapellen, maar ook
voor de bouw van vorstelijke paleizen. De laagste,
de Toscaanse zuil, gold als de zuil die de eenvoud
en kracht van de oertijd had behouden en werd
vooral geschikt geacht voor bijvoorbeeld grote
bouwwerken aan zee.⁴⁾ Overigens is het Hollands
classicisme te betitelen als een pilaster-classicisme;
vrijstaande zuilen werden nauwelijks gebruikt. De
eerste volwaardige toepassing van Scamozzi's zu-
ilenorden in Nederland was de buitenplaats Huis
ten Bosch aan de Vecht in Maarssen, gebouwd in
1628 door Jacob van Campen (zie afbeelding 3).⁵⁾
Scamozzi was streng in de leer: "(...) als orde-
ningssysteem van de architectuur moeten de zuilen
in hun pure vorm onaangetast blijven. Omdat de
zuilenorden direct zijn afgeleid van de goddelijke
orden van de Natuur, zijn ze voor Scamozzi onver-
anderlijk. Hij duldt geen verbasterde vormen, (...)
of extra versieringen op de zuilen en bijbehorende
onderdelen".⁶⁾ Het was juist dit basisprincipe
dat het classicisme onderscheidde van de vooraf-
gaande stijlperiode van de Hollandse Renaissance
waarin weliswaar ook klassieke vormen werden
toegepast maar wel met toevoeging van allerlei
zelf verzonnen decoratieve elementen.

De pioniers van het classicisme

Lieven de Key en Hendrick de Keyser waren architecten die in de stijl van de Hollandse Renaissance werkten. In het eerste kwart van de zeventiende eeuw kwam er een eind aan de waardering van deze stijl. Men sprak nu over een verval van de bouwkunst en pleitte voor een terugkeer naar de ware antieke bouwkunst en de strikte toepassing van de regels. In de Republiek waren het Constantijn Huygens en Jacob van Campen die een pioniersrol vervulden bij de introductie van de principes van het classicisme volgens de ideeën verwoord in de traktaten en werken van Palladio en vooral Scamozzi.

Huygens, secretaris en cultureel adviseur van stadhouder Frederik Hendrik, had op zijn (diplomatieke) reizen naar Engeland en Italië de eigentijdse toepassing van de klassieke bouwkunst leren kennen en ook uitvoerig studie gemaakt van de zuilenleer in verschillende architectuurtraktaten. Hij propageerde de classicistische stijl en introduceerde Jacob van Campen en Pieter Post in de Haagse stadhouderlijke kringen. Het classicisme werd op deze wijze de stijl van het Hof en vervolgens de stijl van publieke gebouwen. Langzamerhand raakte echter ook de vooraanstaande burgerij, onder andere de Amsterdamse kooplieden en regenten, in de ban van de nieuwe stijl.⁷⁾ De bloeitijd van dit Hollands classicisme was in de periode 1625-1665. Het werd niet alleen uitgedragen door de genoemde vooraanstaande

*Huis ten Bosch gerealiseerd met vier Ionische pilasters.
Bron: Wikimedia Commons, GVR.*

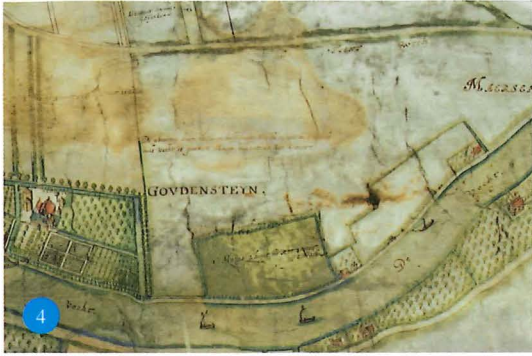
architecten, maar ook op grote schaal nagebootst in het zogenoemde 'aannemers-classicisme'.

In Amsterdam was Vingboons (1607-1678) een veel gevraagd architect voor de bouw in classicistische trant van de woonhuizen van kooplieden en/of regenten. Door Joan Huydecoper werd hij ook ingeschakeld bij de ontwikkeling van de buitenhuizen rond Goudestein. Van de eerste drie decennia van Philips' leven is bijzonder weinig bekend. Hij was de zoon van de in Mechelen geboren schilder en tekenaar David Vinckboons (later geschreven als Vingboons) die rond 1590 naar Amsterdam kwam. Philips had vier zusters en vijf broers en met vier van deze broers was hij aanvankelijk als schilder en kaartmaker werkzaam in het grafisch atelier van de familie. Onbekend is welke opleiding Philips heeft gehad als voorbereiding op zijn loopbaan als architect. Ottenheim zegt dat de eerste bouwwerken van Vingboons laten zien dat hij goed op de hoogte was van de zuilenorden, een gedegen tekenopleiding moet hebben gehad, ook bedreven moet zijn geweest in de meet- en rekenkunde en zeker enige praktijkervaring moet hebben gehad.⁸⁾

De opdracht voor Elsenburg I

De carrière van Philips Vingboons als architect begon in 1637 op dertigjarige leeftijd met twee opdrachten voor buitenhuizen: Elsenburg te Maarsseveen en Westwyck in de Purmer. De grond waarop Elsenburg werd gebouwd was eigendom van Joan Huydecoper, de man voor wie Vingboons in de loop der jaren nog meer opdrachten zou uitvoeren. Dit betrof onder andere het ontwerp van Huydecopers stadshuis aan het Singel in Amsterdam in 1638, de vernieuwing van de achterkant van Goudestein in 1645 en de verdere ontwikkeling van diverse buitenhuizen langs de Vecht. Ottenheim zegt in zijn oratie over de architecten en opdrachtgevers van het Hollands classicisme dat Huydecoper samen met Vingboons in de loop van de jaren veertig en vijftig van de zeventiende eeuw het hele weilandengebied van Maarsseveen deel voor deel tot een complex van buitenplaatsen heeft ingericht.⁹⁾

De naam Elsenburg staat al op een kaart uit 1629, waarschijnlijk speciaal in opdracht van Joan

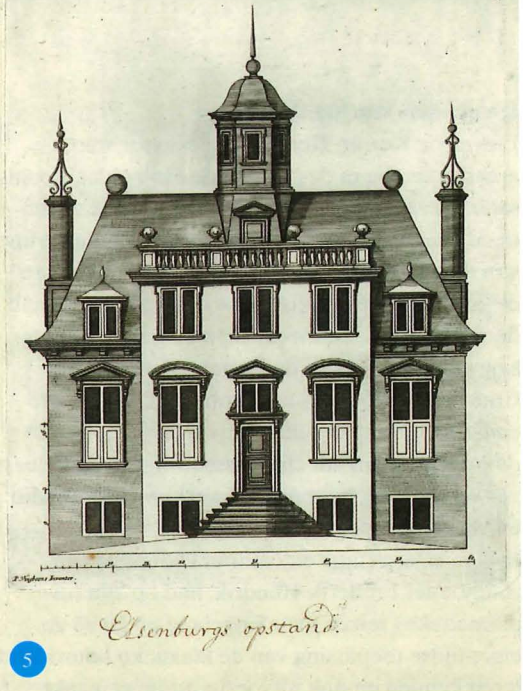

Deel van de manuscriptkaart gemaakt door Balthasar Florisz. van Berckenrode met een afbeelding van het gebied van Goudenstein (links), het kavel voor het toekomstige Elsenburg (in het midden), het gebied waar het toekomstige Doornburgh een plek zou krijgen en aansluitend aan de Elsenburgkavel de boerderij met hooiberg die later bekend werd als Somerbergen. Bron: Het Utrechts Archief.

Huydecoper gemaakt door de landmeter Balthasar Florisz. van Berckenrode. De kaart laat zien dat een deel van de bezittingen van Huydecoper al is verkaveld in percelen. Te zien is hoe rechts van Goudenstein een perceel 'Elsenburg' afgebakend is. Het heeft een omvang van '1 Morge, 2 hont 66 R:de, 7 voet 8 duim'. De oppervlakte van Elsenburg was daarmee circa 1,244 ha (zie afbeelding 4).¹⁰⁾

Vingboons noemt Jacob Burggraaf als opdrachtgever en/of eerste eigenaar van Elsenburg. Burggraaf werd in 1610 geboren en trouwde in 1635 in Amsterdam met de achttienjarige Maria van Uffelen, dochter uit een zeer vermogende Vlaamse koopmansfamilie afkomstig uit Antwerpen. De familie Van Uffelen was rijk geworden in de internationale handel, onder andere in koper en peper. Het echtpaar Burggraaf-Van Uffelen kreeg vijftien kinderen, zeven dochters en acht zonen. Het is denkbaar dat Jacob Burggraaf bij zijn schoonvader werkte in de internationale handelsonderneming. Zeker is dat hij rond 1660 samen met zijn compagnon Jan Witheyn een werf had op Wittenburg te Amsterdam. Bekend is ook dat hij in 1671 participant was van de West-Indische Compagnie 'ter Camere Amsterdam'.¹¹⁾

Of Burggraaf inderdaad de eerste eigenaar en/of opdrachtgever van Elsenburg was, is onzeker. Munnig Schmidt en Lisman noemen in hun beken-

Afbeelding van de voorgevel van Elsenburg I aan de Vecht bij Maarssen. Anonieme prent naar een ontwerptekening van Philips Vingboons, circa 1637. Bron: Het Utrechts Archief.

de boek 'Plaatsen aan de Vecht en de Angstel' een zekere Hendrik de Beyer als eerste eigenaar van Elsenburg tot 1652. Volgens Van Ditzhuyzen in haar publicatie over de eigenaren van Elsenburg is dit niet juist.¹²⁾ Zij houdt op basis van gegevens uit het Huydecoper-archief vast aan Jacob Burggraaf. Ottenheim acht het in zijn proefschrift over Philips Vingboons echter niet onwaarschijnlijk dat De Beyer wel degelijk een rol heeft gespeeld. Hij citeert de volgende gegevens uit het Huydecoper-archief, Map Extracten uyt Oude Boeken:

"1633: begin beplanting Elsenburch.
1636: 16 juli de Hofstede Elsenburgh verk. aan Hnr. De Beyer voor f 5000.
18 juli aan Hendr. de Beyer gegeven, welverstaande hij houdt op Elsenburch f 5000 à 5pct.
1640: 2 nov. heeft Jacob Burggraaf die Elsenburg gekocht heeft mij betaalt 5000." ¹³⁾

Deze post, aldus Ottenheim, wekt de indruk dat Hendrik de Beyer inderdaad de eerste eigenaar van Elsenburg is geweest, maar de koopprijs kennelijk nooit heeft afbetaald of al die tijd in op-

dracht van Burggraaf heeft gehandeld. Burggraaf zou dan niet in 1637 maar pas in 1640 eigenaar zijn geworden en Hendrik de Beyer zou dan niet tot 1652 eigenaar zijn geweest. De prijs die Burggraaf in 1640 betaalde, f 5.000,-, kan niet anders betekenen dan dat hij op dat moment niet alleen de grond betaalde, maar ook het gereed zijnde Elsenburg. Na de dood van Burggraaf in 1681 betaalt tweede eigenaar mr. Cornelis Maire, advocaat te Amsterdam, immers f 6000,- voor huis en grond, *“inclusief goudleren behangsels en rechten van grafstede en gestoelte in de kerk van Maarssen.”*

Het ontwerp van Elsenburg I

In 1648 publiceerde Philips Vingboons Deel 1 van zijn boek met afbeeldingen van zijn eigen bouwwerken, getiteld: ‘Afbeeldsels der voornaemste Gebouwen uyt alle die Philips Vingboons geordineert heeft’. In 1674 zou hij nog een tweede deel publiceren. Het eerste ‘afbeeldsel’ in Deel I betreft de voorgevel en de plattegronden van het huis Elsenburg uit 1637 (zie afbeeldingen 5 en 6). Vingboons geeft de volgende toelichting bij deze afbeeldingen:

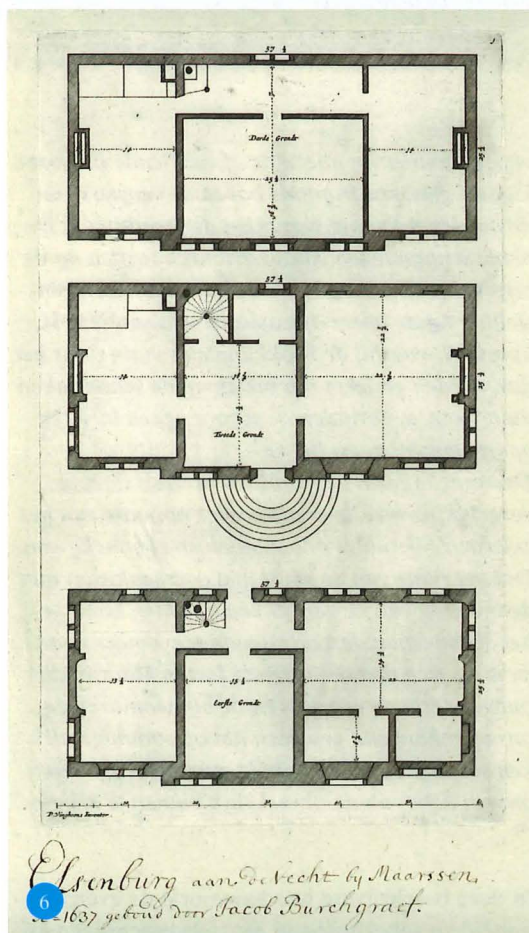
“In dese drie Gronden (plattegronden) worden vertoont alle de vertrecken van ’t geheele Huys, soo wel onder als boven: van het Opstal of Voor-gevel is een bijzonder Afbeeldsel; maer de Tooren is niet op ’t Huys gebouwt. Dit is een heel vast sterck Huys, de cieraeten meest van gehouwen Hartsteen. Dese plaets, alwaer dit Huys staet, is genaemt Elsenburch, gelegen in ’t Sticht van Uytrecht, langs de Riviere de Vecht, tot Maerssen in de Heerlijckheydt van Maerseveen, ende is gebouwt in den jare 1637, toebehoorende Jacob Burchgraef.”

Hoe het eerste Elsenburg eruit zag, weten we dus van de afbeeldingen in het bovengenoemde boek van Philips Vingboons, er vanuit gaande dat het huis ook conform de tekening is gerealiseerd. Dat is niet helemaal het geval. Philips Vingboons zegt zelf dat het gerealiseerd is zonder het torentje dat op de afbeelding staat. We mogen aannemen dat het huis verder wel conform de tekening gerealiseerd is, want anders zou Vingboons daar ook wel iets over gezegd hebben.

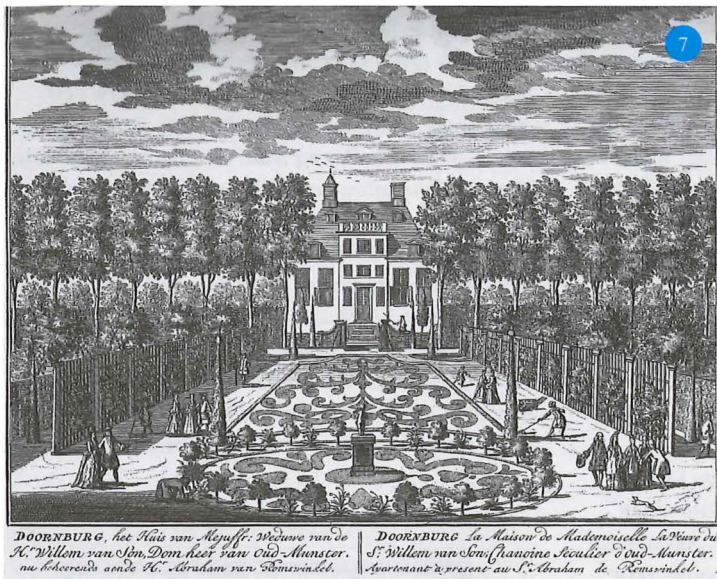
De kunsthistoricus Ottenheym geeft in zijn boek over Vingboons aan de hand van deze tekeningen

de volgende beschrijving van het huis:

“Het was een ondiep, rechthoekig bouwblok dat een onderhuis, een hoofdverdieping en een bewoonde zolderverdieping bevatte. De voorgevel was vijf traveeën breed waarvan de middelste drie een middenrisaliet (vooruitspringend deel van de gevel, auteurs) vormden. De middenrisaliet was ter hoogte van de zolderverdieping doorgezet en gaf een krachtig accent zoals later alleen in Pijnenburg werd herhaald. Boven de risaliet was een bordes dat via de vliering toegankelijk was. Ook in verschillende latere huizen paste Vingboons een dergelijk uitzichtbordes op de middenrisaliet toe, (...). De gevel was op de middenrisaliet na, geheel

Plattegronden van souterrain, begane grond en eerste verdieping van Elsenburg I, circa 1637. Bron: Het Utrechts Archief.

Doornburgh zoals afgebeeld in 'De zegepraalende Vecht', in 1719 uitgegeven door Andries de Leth.

vlak gehouden en alleen de afwisselende driehoekige en gebogen frontons boven de vensters van de hoofdverdieping verrijkten de facade. (...) De beide schoorstenen van Elsenburgh rustten op de zijgevels, recht boven de stookplaatsen. In tegenstelling tot de latere oplossing (bij Elsenburg II, auteurs), waarbij de rookkanalen schuin door het dak werden geslept om boven op de schilddaken uit te komen, vormden de schoorstenen hier een apart element naast het dak.

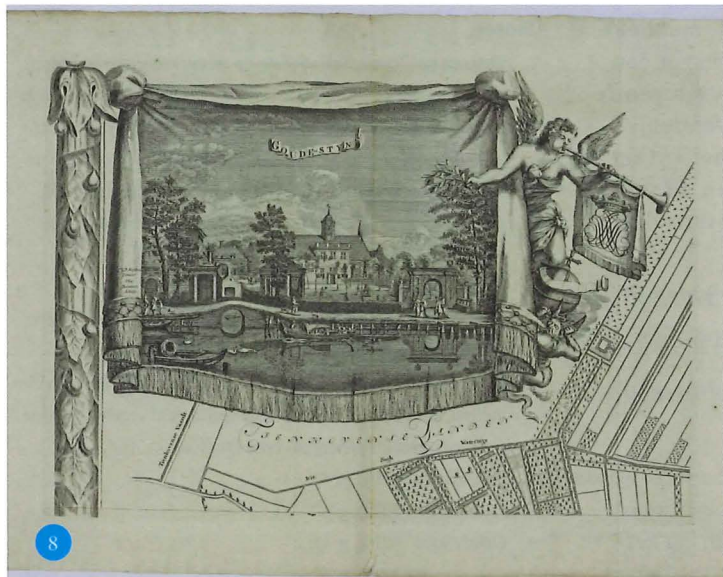
De verdeling van de ruimte in het huis doet in vergelijking met de evenwichtige opbouw van het exterieur bijzonder onbeholpen en rommelig aan. Dat het ritme van de gevel niet overeenkwam met de indeling van de vertrekken erachter, komt in het algemeen in de zeventiende eeuw meer voor en is op zich niet de storende factor. Maar in dit ontwerp zijn de vensters en de binnenmuren zo onsamenvattend geplaatst dat op sommige plekken schuine openingen in de muren nodig waren om het licht ook daadwerkelijk binnen te krijgen."

14)

In deze beschrijving worden vooral de evenwichtigheid en soberheid van het huis beschreven en lijkt de term 'classicistisch' als typering van de stijl op zijn plaats. Het huis heeft echter ook kwaliteiten die in de typering van Ottenheym minder

goed tot hun recht komen. Het ontwerp van Elsenburg is ook speels te noemen, zeker in vergelijking met latere ontwerpen die in het boek van Vingboons staan afgebeeld, en helemaal wanneer het torentje bij de uitvoering niet achterwege was gebleven. Toch blijven ook dan andere opvallende elementen over, zoals de balustrade bovenaan de verhoogde middenrisaliet, waarop een deur lijkt uit te komen waar-

door het als uitzichtterras kon dienen. Bijzonder zijn ook de op de zijgevel aangebrachte gemetselde schoorstenen, die naast het licht ingezwenkte schilddak als hoge ronde pijpen te zien zijn, met daarop sierlijke ijzeren punten. De hardstenen afwerking van de schoorstenen valt onder de sieraden ('cieraeten') waarover Philips spreekt. Dit geldt eveneens voor de hardstenen frontons boven de deur en de ramen en de bollen op dakhoecken en balustrade, plus de pinakeltjes op de dakkapellen. Was het torentje wel uitgevoerd, dan diende de afgebeelde piek bovenop letterlijk als toppunt dat de speelsheid van het geheel voltooide. Door het ontbreken van pilasters met de basementen en kapitelen en van de guirlandes, die bij de latere gebouwen van Vingboons vaker zijn toegepast, krijgt het huis een sober maar stijlvol aanzicht. Ook de symmetrie van het gebouw, met de trap en deur in het midden, draagt bij aan dat aanzicht. Vingboons had voor de hoge ronde schoorstenen mogelijk wel een voorbeeld. Dat zijn de schoorstenen van het door Jacob van Campen in 1628 gebouwde Huis ten Bosch in Maarssen. Ook de verhoging van het middendeel van de voorgevel met een balkon met balustrade was al eerder toegepast en wel bij de naast Elsenburg gelegen buitenplaats Goudestein, zoals - bij uitvergroting - te zien is op de kaart van Florisz.

Het buiten 'Goudesteyn' op een kaart vervaardigd door Philibert Bouttats in 1690/1691 naar een schilderij van Jan van der Heyden uit 1674. De totale kaart bestaat uit vijf bladen. Goudesteyn staat op één van de vijf bladen. Bron: Het Utrechts Archief.

van Berckenrode uit 1629. Opvallend is dat de kleine buitenplaats Elsenburg - het perceel bestond uit niet meer dan tuin en boomgaard - als een kasteel werd omringd door een gracht. In tegenstelling tot wat men zou verwachten was het huis met de voorgevel niet op de Vecht georiënteerd, maar op het zuiden, richting het dorp Maarssen.

Vingboons is bij zijn ontwerpen niet alleen beïnvloed door de Italiaanse classicistische voorbeelden, in het bijzonder die van Scamozzi, maar ook door de Amsterdamse bouwtraditie, want het in de beschrijving genoemde uitzichtterras sluit aan bij een oudere Amsterdamse bouwtraditie om woonhuizen van een dergelijk element te voorzien.

Verskillende onderdelen van het ontwerp van Elsenburg, zoals de verhoogde middenpartij met bords en het uitzichttorentje, zijn terug te vinden in latere ontwerpen die gerealiseerd zijn op de gronden van Huydecoper.¹⁵ Een opvallend voorbeeld daarvan is het (eerste) huis Doornburgh dat in 1653 waarschijnlijk in opdracht van Pieter Brugman gebouwd werd. Dit buitenhuis vertoonde grote overeenkomsten met Elsenburg I. Een vergelijking van het ontwerp van Elsenburg (zonder torentje gereaa-

liseerd) zoals afgedrukt in het boek van Vingboons uit 1648 met de afbeelding van Doornburgh in de 'De zegepraalende Vecht' van 1719 laat dit zien (zie afbeelding 5 en 7). Er zijn verschillen in de plaatsing van de schoorstenen, de breedte van de middenrisaliet en de breedte van de zijgevels aan weerszijden van de middenrisaliet,

maar toch kan dit Doornburgh niet anders dan een ontwerp van Philips Vingboons zijn geweest of pure navolging daarvan. In ieder geval waren Joan Huydecoper en ook Hendrik de Beijer betrokken bij de bouw van zowel Elsenburg als van Doornburgh. Munnig Schmidt en Lisman schrijven in hun boek 'Plaatsen aan de Vecht en de Angstel' dat Hendrik de Beyer in het midden van de zeventiende eeuw eigenaar was van de buitenplaats Doornburgh die hij had gekocht van Joan Huydecoper.¹⁶

Het lijkt erop dat het ontwerp van Elsenburg door Philips Vingboons ook van invloed is geweest op de gedaantewisseling die Goudestein onderging in de loop van de zeventiende eeuw. Zo is het Goudestein dat op de kaart van Bouttats, naar een schilderij van Jan van der Heyden uit 1674, wordt weergegeven getooid met het torentje dat we ook zien op de ontwerp-tekening van Elsenburg (zie afbeelding 5 en afbeelding 8).

Een nieuw type buitenhuis

De plattegronden van Elsenburg I laten zien dat het buitenhuis breed en ondiep was. Dit is het type buitenhuis dat Vingboons vooral in zijn vroege periode als architect van 1637-1643 realiseerde.¹⁷ Achter de voorgevel was dit brede type slechts één kamer diep en lagen er naast

elkaar drie vertrekken: een voorhuis met links en rechts daarvan een ruimte, waarvan er één gebruikt werd voor het dagelijkse leven van de familie en de andere, de zaal, voor feestelijke gelegenheden. Het souterrain was het terrein van het personeel. Daar lagen de keuken, de provi-siekamer en waarschijnlijk de slaapvertrekken

• *Vingboons speelde een belangrijke • rol bij de ontwikkeling van • buitenhuizen rond Goudestein.*

van het personeel. Op de 'lage verdieping' waren de slaapvertrekken van de familie gesitueerd. Bij dit brede type, hoewel vrijstaand, lag het accent architectonisch gezien op de voorgevel. De andere gevels waren minder van belang en veelal nauwelijks van vensters voorzien. Na 1640 begon Vingboons ook een ander type buitenhuis te ontwerpen met twee rijen vertrekken achter elkaar, waardoor een blokvormig bouwwerk ontstond. In de volgende bijdrage over Elsenburg II komt dit blokvormige type buitenhuis nader aan de orde.

Jacob Burggraaf overleed in 1681. Het huis werd in juli van dat jaar voor f 6.000,- verkocht aan mr. Cornelis Maire, advocaat te Amsterdam. Door aankoop van gronden van Joan Huydecoper vergrootte deze eigenaar het perceel van Elsenburg tot aan de Diependaalsedijk. Het totale oppervlak werd toen zes morgen, dat is vijf ha.¹⁸⁾ Maire zou ruim dertig jaar eigenaar blijven van Elsenburg. Bij zijn dood in 1713 verkopen zijn kinderen het huis voor f 9.000,- aan Francois Verboom. Francois verkoopt het buiten binnen twee jaar voor f 15.000,- aan Theodorus de Leeuw (1681-1744), Heer van Abcoude-Baambrugge. De buitenplaats is dan nog steeds zes morgen groot. Met deze eigenaar begint een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van Elsenburg. Theodorus de Leeuw zou Elsenburg drastisch laten verbouwen. Het buitenhuis dat dan ontstaat, hier genoemd Elsenburg II, wordt behandeld in het volgende artikel in deze reeks. Elsenburg I heeft dan bijna tachtig jaar langs de Vecht gestaan. ●

Noten

1. Ottenheim, Koen. *Schoonheid op maat. Vincenzo Scamozzi en de architectuur van de Gouden Eeuw* (2010). Amsterdam: Architectura & Natura Press. pp. 24-25. Ottenheim zegt op p. 23 dat Palladio en Scamozzi van lieverlee het schema van het stadspaleis als uitgangspunt voor hun landhuizen hebben genomen, want in feite bestond er geen kennis van de Romeinse villa.
2. Ottenheim (2010), p. 9.
3. Pilaster: een vierkante of halfronde iets uitspringende halve zuil geplaatst tegen een muur. Fronton: driehoekige of gebogen bekroning van een gevel, deur of raam. Timpaan: invulling van het driehoekige of gebogen veld van het fronton. Ook gebruikt als synoniem voor fronton.
4. Ottenheim (2010), p. 42.
5. Ottenheim (2010), p. 62.
6. Ottenheim (2010), p. 45.
7. Ottenheim (2010), p. 62 e.v.
8. Ottenheim, Koen. *Philips Vingboons, (1607-1678) architect* (1989). De Walburg Pers: Zutphen. p. 20.
9. Ottenheim, Koen. *Timmermansoog en kennersblik* (1995). Oratie. Faculteit der Letteren, Universiteit Utrecht: Utrecht. p. 19.
10. Ditzhuyzen, R.E. van. Het huis Elsenburg aan de Vecht en zijn eigenaren (1637-1813). In *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* (1984). Den Haag. p.178. Van Ditzhuyzen legt daar uit: 1 morgen = 600 roede = 0,848 ha; 1 hont = 100 roede; 1 voet = 10 duim = 1/10 roede.
11. Zie parenteel van Jacomo (Jacques) Borchgraeff (Burggraaf) op <http://genealogieburggraaf.nl>
12. Ditzhuyzen (1984), p. 19, noot 4. De naam Hendrick de Beyer wordt ook vermeld op p. 56 van het boek van Mun-nig Schmidt, E. en Lisman, A.J.A.M. *Plaatsen aan de Vecht en de Angstel* (1979). Canaletto: Alphen aan den Rijn., In samenwerking met Oudheidkundig Genootschap Nifterlaken. Hij wordt daar genoemd als eigenaar van Doornburgh in het midden van de zeventiende eeuw. Hij had het buiten gekocht van Joan Huydecoper. Het was toen 1 morgen groot.
13. Ottenheim (1989), p. 273 noot 79.
14. Ottenheim (1989), p. 35.
15. Ottenheim (1989), p. 35.
16. Zie noot 12.
17. Ottenheim (1989), p. 48.
18. Ditzhuyzen (1984), p. 179.

Nieuwe boeken in de bibliotheek van de HKM

Toegewijd aan de verrezen Heer

Priorij Emmaus op landgoed Doornburgh.

Druk: Pantheon drukkers, 2016.

Het zal weinigen ontgaan zijn dat Priorij Emmaus op Doornburgh is opgehouden te bestaan. Maya en Ton Meijer-Bergmans, de nieuwe eigenaars van het landgoed, hebben een fotoboek met teksten laten samenstellen als blijvende herinnering aan de priorij en haar zusters. Het boek is ook bedoeld als een teken van dankbaarheid aan de zusters. Het eerste hoofdstuk van het eerste deel beschrijft de ontstaansgeschiedenis van de Orde van de Reguliere Kanunnikessen van het Heilig Graf onder de titel 'Zoektocht naar een thuis'. Beschreven wordt hoe de zusters na op diverse plekken in Nederland te hebben gewoond in 1957 in Maarssen op Doornburgh terecht komen. Hoofdstuk 2 is gewijd aan de 'Spiritualiteit van het Heilig Graf'. Hierin staat de liturgie centraal en de ontwikkelingsgeschiedenis ervan. De verrijzenis-spiritualiteit en de paasviering krijgen hier speciale aandacht. Onder de titel 'Componeren met het plastisch getal' besteedt het derde hoofdstuk aandacht aan de architectuur van de priorij. Natuurlijk komt daarbij de Bossche School

van Dom van der Laan en Jan de Jong uitvoerig aan de orde. Ook het interieur en de inrichting in die stijl worden specifiek benoemd. Het landgoed en het huis Doornburgh worden beschreven in het hoofdstuk 'Weelde aan de Vecht'. De geschiedenis van het huis en de vele veranderingen en aanpassingen door de eeuwen heen staan hier centraal. Natuurlijk is ook vermeld hoe de zusters van het pand gebruik hebben gemaakt. Deze eerste vier hoofdstukken zijn gelardeerd met illustratieve afbeeldingen en citaten van betrokken personen. Het tweede deel van het boek bestaat uit drie fotoseries. De eerste is een rondleiding door de priorij waarin de architectuur prachtig in beeld wordt gebracht en ook de zusters in hun leefomgeving sfeervol worden geportretteerd. De tweede serie betreft de viering van de Goede Week. De rituelen rond de verrijzenis van Christus worden chronologisch in beeld gebracht. De laatste serie foto's toont het landgoed en het huis Doornburgh met fraaie interieurs en landschappen, hier en daar voorzien van toelichtende tekst. De teksten van Bouwine Bergsma en de prachtige foto's van Elsbeth Pilz zijn stijlvol gecombineerd in een door Tineke Hogenboom volgens het plastisch getal prachtig vormgegeven gedenkboek. Een vertaling van de tekst in het Engels is bijgevoegd. De beperkte oplage maakt het niet mogelijk dit boek te bestellen bij de boekhandel of via de priorij. ●

Piet Gentenaar

Uit de Oude Schoenendoos Deel 69

Nassaustraat (Achterstraat) omstreeks 1930.

.....
Auteur: Hans Sagel

Kortgeleden was ik op bezoek bij Luda Diepgrond-Dorrestein van wie ik een aantal oude foto's meekreeg om te kopiëren voor deze rubriek. Waarvoor vanzelfsprekend veel dank. Deze foto zal omstreeks 1930 zijn gemaakt door haar vader Toon Dorrestein (1890-1955), een artistieke en sportieve persoonlijkheid, die voordat hij de nog steeds bestaande slagerij Dorrestein van zijn vader aan de Nassaustraat overnam, werkzaam was als fotograaf. In zijn slagerstijd bleef hij volop fotograferen en maakte in Loosdrecht bijvoorbeeld erg mooie opnames van vogels. Deze foto is volgens Luda gemaakt voor het huis waar 'buur' Verdonk vroeger zijn wagenmakerij had. Het witte pand rechts is nu de bekende elektriciteitswinkel van Versteeg op de hoek van de Kaatsbaan. De muur maakte plaats voor twee woningen. Mogelijk

zijn de drie jongens op weg naar de RK jongensschool die een klein stukje verderop in de straat zijn ingangspoortje had.

Terugkomend op de vorige aflevering met de foto 'Een non in het bos', kan ik u nu melden dat die foto omstreeks 1987 is gemaakt vanaf het Zandpad door mw. M.A.M. (Tilly) Lucassen, al vele jaren gepensioneerd wijkverpleegkundige in Maarssen. Mevrouw was zeer gelukkig na zoveel jaar haar foto weer eens terug te zien in het blad van de HKM en was blij met de afdruk die ik haar cadeau kon geven.

Hebt u op- of aanmerkingen naar aanleiding van deze rubriek of misschien zelf een voor publicatie geschikte foto, dan wordt u vriendelijk verzocht dit schriftelijk of telefonisch door te geven aan J.H. Sagel, Van Lingelaan 85, 3602 PB Maarssen. Tel: 0346-561457 en e-mail J.H.Sagel@kpnplanet.nl ●

het oude regthuys
eetcafé • feestcafé • catering

laan van niftarlake 101 • 3612bp • tienhoven
telefoon 0346 - 28 13 82 • website hetolderegthuys.nl

HAIRFASHION

maarssen

HAIRFASHION MAARSSSEN
PROFESSIONALS
IN HAARVERZORGING

EEN MOMENT
VOOR JE HAAR
EN VOOR JEZELF.

PERSOONLIJKE AANDACHT EN DESKUNDIG ADVIES

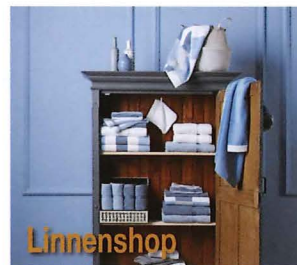
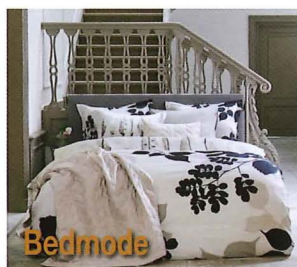
DIRECT EEN AFSpraak MAKEN
TEL. 0346 562032
HAIRFASHIONMAARSSSEN.NL

OF DOWNLOAD
ONZE APP

HAIRFASHION MAARSSSEN | KAATSBAAN 3 | MAARSSSEN

de Graaff

slapen/bedmode/lingerie/linnenshop

Kaatsbaan 48
3601 ED Maarssen
0346-562122
www.degraaffmaarssen.nl

Advertenties

Wij lopen met u mee, in alle rust en vol aandacht.

De emoties zijn vaak zo overweldigend, het verdriet zo groot. Juist dan is het fijn als er iemand met u meeloopt, iemand die samen met u de tijd neemt om vorm aan het afscheid te geven. Wij luisteren naar u, helpen u en steunen u als het allemaal even te veel wordt.

Iedere stap die wij zetten, zetten we samen met u, in alle rust en vol aandacht. Zo ontstaat een persoonlijke uitvaart; een afscheid dat op een zachte manier deel gaat uitmaken van uw dierbare herinneringen. Een afscheid waarover u later kunt zeggen dat het goed was, omdat ieder detail zo precies aansluit bij uw wensen.

Op onze website vindt u meer informatie over onze manier van werken. Wilt u liever een persoonlijk gesprek? Bel ons dan voor een afspraak.

Snijders Uitvaartonderneming b.v.
telefoon: 0346 – 580132 (dag en nacht bereikbaar)

UITVAARTONDERNEMING SNIJDERS B.V.

Rouwcentrum en kantoor:
Kerkweg 14, 3603 CM Maarssen,
telefoon: 0346 - 580 272
fax: 0346 - 580 250
info@snijdersuitvaart.nl

Lid van REQUIEM UITVAARTZORG

Ritter
MAKELAARDIJ

aankoop • taxaties
verkoop • hypotheek
verhuur • nieuwbouw

Sterk door Service!

Nassastraat 14
3601 BG Maarssen
0346 - 58 50 30

ritter@era.nl
www.eraritter.nl
 erarittermakelaardij
 @ERA_Ritter

